

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXIX. ÉVFOLYAM, 1939 MÁRCIUS

PATAI JÓZSEF: JUGEND-ALIJÁVAL A HAJÓN

Londonban a segítség forrását láttam, a berlini „Arbeitsgemeinschaft für Kinder und Jugend-Alija” angolosított „YOUTH ALIJAH”-szervezetét. Szívbe-markoló adatok, szemet gyönyörködtető képek, beszélő számok, lélekemelő eredmények sorozatai tárultak ott előlem. És pár nap múlva, itt az Adriatica „Gerusalemme” szalongozósán együtt tehetem meg az utat magával az ifjúsági Alijával, amely elevenességével, mozgékonyágával, dalos jó kedvével szinte megtölti az egész hajót.

Mert dalolva mennek a fiatalok az ősök fel-támadó földje felé. Azok is, akik a szülői házból szenvedést és bánatot hagytak hátra. Hiszen tele vannak reménységgel és bizalommal; majd utánuk jönnek az öregek is! „Mi az édesapja?” — kérdezem egy hosszúcopfos kisleánytól, akit Susy néven becézgetnek a társai. — Pajkosan feleli: „Garnichts!” Majd csodálkozásomra hozzáteszi: „Jetzt ist er garnichts. Aber er wird schon wieder was werden!” „Most semmi, de majd megint lesz valami.” És mi volt azelőtt? — „Orvos Münchenben. Híres orvos, csupa árja paciensekkel.” — A másik neve, Susy? — „A másik nevem?” ismétli jókedvűen, „Susy Susanne Sarah. Ist's nicht schön? Wie in der Bibel! Az apám is kapott új nevet ajándékkul: *Israel*. Azelőtt csak *Siegfried* volt.” És a kedves kis exegéta mingyárt hozzáfűzi: „Ez mind azért van, hogy megkönnyítsék a Messiás munkáját. Ha majd jön, csak két nevet kell kiáltania: *Israel!*, *Sarah!* és köréje gyűlnek a zsidók mind! Nem nagyszerű ez?”

A fedélzeten már csoportba verődnek az első túsorozók. Még nem heverték ki a vasúton való egész éjjeli utazásnak és a trieszti hajóraszállás formáságainak fáradtságát, már kirobban az ifjú temperamentum heve és a boldog öröm, hogy végre itt vannak a nagy vízen, amelynek másik partján a várva várt cél: Erec Jisrael. Kar karba fonódik és a tánc ütemétől reng a deszkapadló. És valami elmélyült szenvedéllyel hangzanak a szavak, a régi dal szövege: „Mi ani? Jisraél! Mi atá? Jisraél!” „Ki vagyok én? Izrael! Ki vagy te? Izrael! Kik vagyunk mi? Izrael! Ki építi föl Erec Jisraélt? Izrael!...”

Az első osztály utasai abbahagyják a feketekávézást a bárban és jönnek ki a fedélzetre nézni az ifjú-

ságot és erőt, bizalmat meríteni sugárzó optimizmusukból. Nem „luxus-utasok” ezek sem most. De amikor ezt az utolsó kényelmet a devizasabályzat még lehetővé tette, miért ne éltek volna vele? Maradt még otthon zárolt márkájuk elég.

— Ez az egyetlen vigaszunk, — mondja egy nürnbergi gyáros, — hogy a fiatalság derűs lelke nem tört meg. Ezek tovább fognak építeni mindnyájunkért. Az én gyermekeim nem vettek részt az ifjúsági Palesztina-mozgalmakban; talán, mert eleinte magam tartottam vissza őket; most látom, milyen tévedés volt ez. *A mosolyt tartottam távol tőlük.* Mindig kérdeztem: gyerekek, nincs semmiben hiányotok, miért nem nevettek soha? Ők messzebb láttak, mint én...

Könnyű megkülönböztetni a hajón azokat a fiatalokat, akik az otthon óvottságának túlzásai közt nevelkedtek és azokat, akik a hasonlókorúak társadalmában megszokták az önállóság belső és külső küzdelmeit, a cselekvések és történések latbavetését és mérlegelését. Különböző csoportokat képvisel ez az ifjúság itt a „Gerusalemme” fedélzetén, vannak akik a „Kibuc Meuchad” (egyesített kollektívum) módszerei szerint készültek és képződtek az Alijah elé és egyenesen Ain-Charodba kerülnek a hajóról, vagy más hasonló szellemű kolóniára, az Émekben vagy Galileában. Mások a „Habónium” (Építők) vagy a „Hasómér” (Az őr) irányzatát tartják helyesebbnek. Egy részük a *Bachad* בחד"ד orthodox csoportozatból való. Rövidítése ez a „Brith Chalucim Datijim” vagyis a *vallásos úttörők szövetségének*, amely magába foglalja a „Mizrachi” konzervatív ifjúságát. Világnézetek különbözősége azonban nem tartja őket vissza attól, hogy együtt üljenek a rituális étteremben az összetett hosszú asztaloknál és együtt énekeljenek, táncoljanak és tornázzanak a hajó fedélzetén. Valamennyien alá vannak vetve szigorú fegyelemmel fiatal Führerjüknek, aki vezeti és kíséri őket a „Jüdische Jugendhilfe” megbízásából, Berlin, Leipzig és München állomásaitól, ahol a vonatra gyűjtötte védeceit, egészen a palesztinai partig, ahol Tel-Avivban vagy Haifában átveszi a *Jewish Agency* megbízottja és a *Chaluc-otthonokon* keresztül elosztja a különböző telepések között, amelyekre felvételüket nyerték.

Az ifjú vezér is alig több húsz esztendősnél. Bá-

Rafael Chamizer (Jerusálem): A Gólem

Rafael Chamizer (Jerusálem): A Gólem

mulatosan tud tekintélyt tartani. Kis hadserege mindenben engedelmeskedik, szeretetből és ragaszkodásból. Még egy fotografiát sem enged át senki saját felelősségére. „Da muss ich erst den Führer fragen!” mondják. A vezér pedig elrendelte, hogy a hajón készült valamennyi fényképet át kell adni a búcsúvacsoránál, hogy egyformán eloszthassa az összes fiatalok között, hogy ne csak annak, akinek véletlenül fényképezőgépe van, hanem mindenkinek maradjon emléke a közösen megtett útról. „*Es mindegyiktek őrizze meg ezt az emléket, hogy gyönyörködhessen benne öreg napjaiban*” mondja mosolyogva. Hangos kacagás kíséri a vezető szavait. Ó, boldog ifjúság, kinek fogalomvilágában az öregség végtelen messze part, melyhez el nem ér hajójuk sohasem!

— Azelőtt küzdeni kellett a szülőkkel — magyarázza nekem Uri, az ifjú vezér —, hogy ne akadályoz-

„*Auf der Luneburger Heide, in dem wunderschönen Land...*” Egy hajó tűnik fel a tenger láthatárán és változik a dal is. Új német nótára, német matrózok dalára: „*Zeigt sich ein Schiff auf den Ozean, so jubeln wir laut und wild...*” Német dalra rezegnek még ezek az ifjú lelkek. Még nincs oly messze az elemi iskola, melyben tanulták és közösen, testvériesen énekelték árja és nemárja gyerekhangokon. És oly szívesen idézik és ismétlik a régi nótát:

Aber der Wagen rollt...

*„Sagt nun Adieu den Lieben,
Die Ihr nicht mitfahren wollt,
Wäre so gerne geblieben,*

A történelem szekere robog és tragikus, hogy csak gyökértelenítéssel lehet új gyökeret verni.

Ott egy kis csoport a Makábi-dalra táncolja a

Jugend-Alijah-val a „Gerusalemme” fedélzetén

A Jugend-Alijah egyik tagja a hajón

zák gyermekeiket, ha hozzánk akarnak csatlakozni. Most ők maguk kérik, sürgetik, hogy a csoportok vegyék fel fiaikat, leányaikat, de egyre nehezednek a lehetőségek, kevés a certifikát, elégtelenek az anyagi eszközök.

— *Das Volk schreit nach Dir!* — közeleg humoros fintorral a vezér helyettese, egy fiatal leány, 15 és 16 esztendő között, aki maga is künn fog maradni, mint a Jugend-Alija tagja.

A „nép” fönt a fedélzeten valóban elég hangos, de nem „kiált”, hanem inkább énekel. Figyelem a szétszórt nyájat. Itt egy tökéletesen árja-arcú, szőke-fürtű fiatal fiú szájharmonikával, ritmikus fejmozdulatokkal kíséri egy köréje gyűlt kisebb csoport énekét. Dal és szöveg tiszta germán. Most, hogy így maguk között vannak, azokba a német dalokba merülnek, melyeknek talajában gyermeklelkük gyökeret vert. És mindenről megfeledkezve verik az ütemet:

hórát. A legfiatalabb évfjórathól való. A „*Makabi Hacair*” tagjai és a *Makábi faluba* indulnak. Egy alig tízéves kisleányka igyekszik a robogva keringő körtáncához közeledni: „*En is a Makabi Hacair tagja vagyok*”. „*Hédád! Éljen a legfiatalabb Makábi!*” — köszöntik kedvesen és már sodorja a köráram és a feltűnően szép gyermek együtt lejt a hórát a kétszer akkora ifjú inakkabeusokkal. „*Mi a neved?*” kérdelem. „*Ruth*.” Apja a prágai parlament volt tagja. „*Szünetben*” van alkalom kérdések feltevésére. Az egyik Pomernből jön, a másik Danzighból, a harmadik Halberstadtból. Legtöbbnek szülei még ott maradtak. Egyiknek apja az Anschluss után Barcelonába ment, mint kereskedő és ott bomba áldozata lett. Egy kisleány apja iránt érdeklődöm. „*Beteg*” feleli. Társa halkan szól: „*Nem tudja szegény, hogy meghalt*”. „*És hol volt Hachsarán?*” „*Az apácáknál*” feleli, „*másutt nem volt alkalma mezőgazdasági előkészülésre és egy*

„Geri“, a Jugend-Alijah kísérője

prépost, aki apjának paciense volt, beprotezsálta az apácák majorjába, ahol fel is ruházták az útra.

Az ifjúsági alijah *legfiatalabb tagja* közeledik. Kis höröndszerű kosárban hozzák, párnák közé burkolva, a feje táján átlátszó celofán fódi, ezen keresztül néz ki a csecsemő a világba, a kék égre, mely ki tudja, mit rejteget még számára. Így hozták fel mint egy csomagot a hajóra. Se apja, se anyja és egy rokona viszi ki Palesztinába. Mindig vannak dédelgetői a kis jövevénynek. Megáll mellettem két kabin-társam is, a bagdadi török és a jaffai arab, akikkel „különbékét“ kötöttünk a tengeren. Mindketten megindultan nézik az árva csecsemőt. „Beengedik-e?“ kérdem. „Ádám és Éva gyermekei vagyunk mindnyájan, — mondja az arab és ömleni kezd belőle a szó, — mit tehet róla a gyerek, hogy ennél vagy annál a fajtánál született? Nyolcvanhároméves apám van, Allah éltesse sokáig, ő mondotta nekem, hogy világéletében együtt éltek Palesztinában szépen, békében arabok, zsidók, keresztények. Egy az Istenünk, egy a parancsa, legyetek tisztességesek és dolgozzatok! *Hát a temetőnek dolgozzunk?* És mi irigyelni való van abban, hogy ezek a fiúk és leányok jönnek, hogy tíz ujjukkal egy kis zöltséget kaparjanak ki maguknak a kemény földből?!“

A fedélzeten az egyik fiú hatalmas kutyát sétaltat. Hazulról küldték vele, mint gyerekkori játszótársát és hűséges őrét a hajdani kastélyban. Előírás szerint, külön leszögezett ládában jött valahonnan Észak-Németországból, mint feladott „poggyász“. A ládán írárok és számok különböző hatásági engedélyekről és utasítás: „Vigyázat! Óvatosan emelni és letenni! Geri névre hallgat. Münchenben ételt adni, Triestben itatni. Élelem és kanna hozzászegezve a láda oldalához.“ És egy nyíl mutatja, hol kell a fúrt lyukon keresztül az élelmet és italt bejuttatni a belülről a láda falához kötött két serpenyőbe. — Milyen jó is az ember, hogy így *nemzetközileg* van megszervezve az *állatvédelem*... Kutya, ha kivándorol, mindenütt gondoskodnak róla és csupa gyöngédség kíséri vándorútján faji különbség nélkül... És milyen hálás lény ez a „Geri“. Mikor a ládában a hajóra tették, szívetszagatóan sírt és jajveszékelt fogságából; egyszerre csak nevetni kezdett, nevetni, mint egy ember;

érezte, hogy kis gazdája közeledik a hajólépcsőn és mingyárt kiszabadítja...

Utolsó este a Jugend-Alijah vezére rövid kis beszédben bejelentette hadseregének, hogy vacsora után „búcsú-gyülekezés“ lesz az étteremben: „Láttatok az étlapon, hogy az első osztály búcsú-bált rendez ma este a szalonban és *frakk és estélyi ruha kötelező*. Hogy senki se nyugtalankodjék közületek, kijelentem, hogy a mi búcsú-esténken frakk és estélyi ruha nem kötelező“. — Kedves kacagásba tör ki az ifjúság. De estére a hangulat komolyra, ünnepélyesre változik. Héber dalok kerülnek sorra az építésről, a honfoglalásról, szikla és tenger meghódításáról. Aztán meleg tapsok között szóra emelkedik Uri, az ifjú vezér.

— Holnap reggel a parton szét fogunk szóródni és ilyenkor már minden csoportunk a maga munkahelyén lesz! Vannak pillanatok, melyek oly nagyok, hogy nehéz róluk beszélni. Banalitásokban pedig nem telhetik kedvünk. Mindnyájan várva vártunk erre a pillanatra, amikor életünk tartalma beteljesedik. Most, hogy a célhoz oly közel vagyunk, olyan, mint egy álom. Talán ünnepibbnek, talán patétikusabbnak gondolták egyesek, de mi feladatot teljesíteni megyünk. történeti hivatást betölteni az ősök földjén. Tudjuk, hogy a helyzet Erec Jisraelben nehéz, a munka kemény lesz, de boldogok vagyunk, hogy önérzetünkben megacélozva, edzett testtel, erős lélekkel jutunk el célunkhoz, ahol csak egy vágyunk lesz, hogy mielőbb lássuk barátainkat, társainkat, akik még künn maradtak és minden sóvárgásuk, hogy minél előbb utánunk jöhessenek!“

Szombaton délelőtt a hajó kis zsinagógájában, a „Jugend-Alijah“ egyik kedves ifja olvasta a hetiszakasz fejezeteit mindazok számára, akiket az „egyházi vezetőség“ jóvoltából a Tóra elé idéztek. És szinte szimbolikusan hatott, amikor a kohanita előtt kezdette: „És lőn, midőn Fáraó elküldötte a népet...“ Aztán fejezetek a húsfafazekak imádásáról és a folytonos zúgolódósról a felszabadító Mózes ellen... Utána pedig a prófétai szakasz, Debóra énekével a túlokoskodó, késedelmes törzsekről, akik „nem jöttek az Úr segítségére a hősök között...“

Mikor hétfőn reggel a „Gerusalemme“ kikötött Telaviv előtt, a hajó felé közeledő fehér-kék zászlós motorcsónakok egyikén a „Jugend Alijah“ telavivi megbízottai jöttek, hogy hivatalosan átvegyék a „transzportot“. Fiatalok voltak ezek is és néhányan közülük ujjongva üdvözölték érkező ismerőseiket, rokonaikat. Az egyiknek kezében a „Davar“ nagyformájú héber napilap lobogott. Kíváncsian vetik reá magukat a fiúk és lányok közül azok, akik már ott-hon megtanultak héberül olvasni. Az első oldalon hatalmas címbetűkkel számol be az első cikk a tegnapi erdőosztó ünnepélyről, mely a jeruzsálemi hegyek közt folyt le, azon a helyen, amelyen öt chaluc esett el. Az „*ötnek lejtőjén*“ új telep, új erdő hirdeti az építőmunka rendületlen folytatását. És a telavivi napilap címbetűkkel idézi a Tiberias mellett elesett Jóséf Buszel özvegyének avató szavait: „*Hegyek! Legyetek tanui a szövetségnek, amelyet e földdel kötöttünk itt, munkával, vérrrel és verejtékkel!*“

Rafael Chamizer (Jerusálem): A Gólem

ARI IBN ZAHAV (JERUZSÁLEM): RAFAEL CHAMIZER „GÓLEM”-E

Röviddel Rafael Chamizerről szóló cikkemnek a „Mult és Jövő”-ben való megjelenése után kaptam meg a művész legújabb alkotásának, a „Gólem”-nek a fényképeit. Ehhez a hatalmas szoborműhöz fogható nincs Chamizer eddigi alkotásai között. „Jób”-ja minden erejéből a földhöz tapad és a napsugarakon keresztül keresi végső megváltását. A „Gólem” nem néz a napba, nem tapad a föld rögéhez, az életrekelt Teremtés őserije lépteti előre, karjának izmai felajzva, mintha megragadni és ledönteni készülne a Föld oszlopait.

Mikor született meg a „Gólem” gondolata a művész szívében? 1936 nyarán történt. Együtt voltunk néhány hétig a svájci Wengenben. A lapok napról napra hozták a hiób-híreket a zavargások áldozatairól Palesztinában, ahonnan én jöttem és a zsidók „törvényes” elnyomásáról Németországban, ahonnan ő jött. Két nappal, mielőtt útnak indultam hazafelé, felkapaszkodtunk a gleccserekre. Aznap többször láttunk lavinákat lehullani a mélységekbe és Chamizer megjegyezte: „Ez a természet visszafojtott haragjának kifejezése az emberek rosszassága fölött, mintha egy lecsukott szemű és lezárt szájú Gólem adna jelt a világnak, hogy Izráel Istene él és létezik!”

Három órát tartott utunk lefelé Wengenbe és ő egész úton nem szólt egy szót sem, csak néha megállt egy hatalmas sziklatömb előtt és mintegy magának mormogta:

„Ezekbe a sziklákba hatalmas alakok vannak bezárva, melyek kőbe burkolódtak, aminthogy kőbe burkolódzott az emberek szíve is.” Másnap reggel kijelentette: elhatározta, hogy félbeszakítja szabadságát és visszatér Leipzigbe — valami hívja vissza a műtermébe. „Jób elmozdult a helyéről — mondotta — egy nem emberi ember képmásában, Herkules erejével és a Gólem formájában, melyet a prágai Rabbi nagy szelleme teremtett... A Rabbi, aki népét jelképezi, melynek ereje csak a szellemben van, testi erőt teremt, mely hegyeket szakít ki és utat tör magának az acélkeménységű emberfalon keresztül... A nép, mely halad tragikus útján nyitott szemekkel és megremeg minden levél lehulltára, most mintha lezárt szemekkel haladna, haladna örök útján...”

Amikor elváltunk, azt mondta: „Ez a Galut utolsó és a Megváltás első kifejezése lesz — bele fogom önteni az egész belémzárt haragot és a létem jogosultságába vetett egész hitemet...” Abban a pillanatban nemes arcvonásaiiban tükröződött valami a „Gólem”-ből.

A gyűlölettől megmérgezett atmoszférában a művész hosszú ideig be volt zárva műtermébe és dolgozott. A zsidó művész feleletét formázta a körülötte történőkre. Egy napon levelet kapam tőle: „...Ma olyasvalami történt velem, ami még nem történt egyszer sem, munkás éveim alatt. A „Gólem” kész volt a gipszbe való öntésre. az utolsó

vonalat húztam izmaiba, szembe álltam vele, és íme — a szobor hirtelen összeesett és szétzúzódott... Vajjon nem az történt-e velem akaratlanul, ami Rabbi Löw-vel történt önakaratából? Ha nem lennék zsidó, akinek egész multja a maradandóság mellett tanuskodik, összeestem volna és elfogadtam volna a sors végzéseként a szobor pusztulását. De mint zsidó biztos vagyok benne, hogy a „Gólem“ azért pusztult el, mert nem volt teljes, nem volt az a Gólem, mely ereje teljében lépked, védtelenül, csak pusztá hőre fedi testét, még az ég elől sem volt védve, mert fedetlen fővel ábrázoltam. Be kell fednem a Gólem fejét, hogy az égtől való védeettséget jelképezze s akkor meg fog állni minden alsó erővel szemben is, a hús és vér minden gonoszságával szemben...“ És újra nekifogott a munkának és a halott anyagból, mely annyira illik a hagyományos „Gólem“-hez, élő erőt alkotott, monumentális, plasztikus képét a szellem erejével felruházott nép lelkében szunnyadó őserőknek. Amikor elküldte nekem a „Gólem“ fényképeit, azt írta: „...és ha új vízözön árad a földre, az én „Gólem“-em karjai alá fog venni engem. Láthatatlannakká válnunk, amíg elvonul a harag — ez az új Noé!“

Chamizer „Gólem“-jének láttára önkéntelenül eszébe jut az embernek a Gólem másik plasztikus ábrázolása, az, amely ott áll Rabbi Löw városának, Prágának a városháza előtt. Az előtt a szobrász előtt csupán a Gólem legendája lebegett és nem értette át alkotójának, Rabbi Löwnek zsidó szellemét, lelkét. Ezért nem tudta megformálni a Gólem arcát, és egész fejét letakarta valami lovagkorbeli sisakkal. Chamizer felfedte a Gólem arcát, minden ruha és fegyver nélkül áll előttünk — ereje a testében rejlik, bronz húsában, acél izmaiban, amelyek a törékenytestű rabbi szellemének alkotásai. Rabbi Löw képzelete alkotta meg ezt a hatalmas testi erőt, védelmezőként Izráel közössége számára, az erősnek látszó kezekkel szemben és az együgyű gonoszokkal szemben, akik a vén Izráelt eltört nádszálnak vélik, melyet egy kézlegyintéssel el lehet sodorni a föld színéről. De ez a Gólem egyúttal a megváltás jelképe is, keménynyakúságában, becsukott szemeivel, lezárt szájával, minden oldalra, az akadályokra vetett tekintet nélkül, minden panaszzó nélkül az áldozatok fölött, megy, visszatér, megújhodik, építi új életét ősi földjén.

* * *

Rafael Chamizerről szóló monográfiámat, mely 1937-ben jelent meg és melynek lényegét adtam a „Mult és Jövő“ januári számában, avval fejeztem be, hogy „a művész élete dráma. Ebben a drámában nem láttuk az első felvonást, de még messze vagyunk az utolsótól“. Chamizer utolsó művével, a „Gólem“-mel igazolta ezt a mondatot. De valóra váltotta azt is, amit a búcsú pillanatában mondott nekem Wengenben, hogy ez a műve lesz a Galut utolsó kifejezése. Chamizer ma már Erec Jisraelben él.

Lilien rajza

PATAI JÓZSEF:

TIRZÁVAL A FELHŐK FÖLÖTT

*Kicsiny galamb, kit Jeruzsálem napja küldött,
Repülünk, messze, — vár-e majd új fészked, üdvöd?*

*Határok, földek fölött hozott zsenge szárnyad,
Szálljunk, szálljunk, boldog ki felhők fölött szállhat...*

*Felhők fölött örökös Nap süt, zeng az Ég,
Oh azur Mindenség, oh tiszta Menedék...!*

*Már lebegünk, lebegünk Isten tenyerén,
Kicsiny Tirzám, ez itt az örök kék Remény.*

*Alattunk fellegpárnák, mint puha pehely,
Vagy fehér bárány-nyáj ott hómezőn legel?*

*Ott viharfelhők kelnek, lázadó sereg, —
És bűnhődnek, mint megdermesztett gleccserek...*

*Majd szétszóródnak, földre nyílnak ablakok,
Ne nézz le Tirza, lent boldogok, akik vakok.*

*Vonalak, pontok futnak szárnyaink alatt,
Riadt hegy, völgy, szakadék szédülten szalad.*

*Rét, erdő, falu, város siet, menekül,
Rohannak a száguldó Végtelen elül...*

*És emberpontok nyüzsgenek mint hangyaboly,
Palota, kunyhó, élet, halál összefoly.*

*Temető, templom ring egymásba áradón,
Magasban összeolvad zsinagóga, dóm...*

*Emelkedünk, a szárnyunk zúg és zakatol,
Hetedik égben szállunk, szállunk valahol?*

*Te dalolsz, Tirza? Émek dalát dúdolod:
„Bét-Alfától, hej, Nahallalig láng lobog...“*

*S ki figyeli itt édes, bús melódiád?
Bolygó zsidó, ki határt ugrik légen át...?*

*Bolygó zsidó, kit kivet nép és föld és tenger,
Oh rohanó, zuhanó, bús levegő-ember...!*

*Csak dalolj, dalolj, Tirzám, kis madárkám,
Jezreél dalát vidd, vidd a repülő bárkán.*

*Lenn a felhők alatt veszejtő vízözön, —
Émek dalával szállunk, túl felhőn, ködön...*

*Már hív a föld, a szárnyunk lankad, lekonyul.
Eltűnt a Nap, hideg borzongat, alkonyul.*

*Már húz a föld, vonz, taszít, reng és dübörög, —
A Földön, a földdel a háború örök...*

Air France, 1939 január.

HERZL TIVADAR: SOLON LYDIÁBAN

Legszebb korában és szellemi erejének teljes épségében volt Solon, mikor elhatározta, hogy elhagyja Athént.

Törvényeit érc táblákba róva szemlélte a nép és minden rendű-rangú ember zúgolódott ellenük. Így beszélt ekkor Solon barátja, Hipponikus:

— Látod-e! Törvényeid ellenkezést váltanak ki az összes társadalmi osztályokból!

— Mert még újak. Törvényeim nem jók és nem rosszak. Új törvény — új bor. Hagyni kell, hogy kiforrja magát, míg megéri.

— Ó, Solon, egyik rétegnek sem kedveztél. Haragszanak érte a gazdagok, a nemesek, de még a szegénység is felkelne ellened, ha nem tisztelnének olyan nagyon és nem könnyítetted volna meg nekik az adósságok visszafizetését.

— A törvények, Hipponikus, nem járhatnak minden ember kedvében. Ostoba álmodozó, ha ugyan nem szélhámos az, aki törvényekkel ki akarja elégíteni az embereket. Törvényt csak az általános elégületlenségre lehet építeni.

— Úgy beszélsz, mint egy zsarnok.

— Egy zsarnok nem vallaná be szándékait. Törvényeim titkos értelme az volt, hogy mindenki türethetően legyen elégedetlen. Ezt elértem. És ezt az állapotot csak én tudom fenntartani.

— Hogyan? Király akarsz lenni, Solon?

— Ki akadályozhatna meg benne, ha akarnék? De nem ez a célom. Akkor azt lehetne hinni, hogy saját javamra alkottam a törvényeket és felkelnének ellenem. Én azonban törvényeim állandóságát akarom. Lásd, napról-napra jönnek hozzám mindenünnen az emberek; felvilágosítást kérnek a törvény alkalmazásáról és kérnek, hogy nem lehetne-e azt egyben, vagy másban változtatni, enyhíteni. Fáj értük a szívem. Ha letenném az első archon méltóságát, akkor is visszahívhatnának, hogy változtassam meg a törvényt, melyet én alkottam, én, akiben vakon bízunk. Félek gyöngeségemtől, Hipponikus.

— Nehéz helyzet, — szól elgondolkodva Hipponikus. — Hát mit fogsz tenni?

— Meg akartam halni, hogy feláldozzam magamat a törvényekért, melyeket azután senki sem merne többé megváltoztatni. De Athénnek még szüksége lesz rám. Nem akarom tehát, hogy népem teljesen elveszítsen. Tehát csak elutazom és távol leszek, míg a törvény nem megy át teljesen a nép vérébe. Távollétemben nem mernek majd hozzányúlni, mert félnek visszatérésemtől, bosszúmtól. A távoli Solontól jobban fognak rettegni, mint a jelenvalótól. Így óvom meg törvénytábláimat a pártoktól, a zsarnokságra törekvőktől és önmagamtól.

Így is történt. Solon letette hivatalát és tízévi szabadságot kért a néptől. Hiszen a közügyeken kívül saját javával is kell törődnie. Már pedig foglalkozására nézve, eredetileg kereskedő volt.

Elhajózott a borszínű tengeren. Háta mögött hagyta Attika partjait és elhagyott hazája felett való szomorúságát verseléssel enyhítette. Hiszen ifjúkorában költő is volt.

Először Egyiptom földjén szállt meg. Hallgatta itt híres bölcsek tanításait és itt vette hírét Atlantis szigetének, melyet hajdan minden pompájával együtt elnyelt a tenger.

Majd Cyprusba költözött, ahol tanácsaival támogatta vendéglátó gazdáját, a királyt. Innen Sardesbe utazott, Krözushoz, a lydek dúsgazdag királyához.

Krözus először — mint ahogyan a nem finom emberek szokták, — kincsei mutogatásával akarta elkápráztatni Solont. Udvariasan, de közömbösen szemlélte a görög mind e pompát. Ez kissé elkedvetlenítette Krözust, aki azt várta, hogy Solon csodálkozzék és magasztalja őt. De azért jó szívvel volt iránta és eltűrte Solonnak azt a túlbölcs megjegyzését is, hogy senkit sem lehet boldognak nevezni a halála előtt. Pedig Krözus ezt másképpen gondolta. Ő bizony boldog volt. Övé volt a gazdag Lydia. Perzsáktól, görögöktől sem kellett tartania. A birodalomban is olyan nyugalom volt, hogy öröm volt uralkodni rajta.

Családjában is öröme telt. Gyönyörű szüzzé virult leánya, Omfale. Más tekintetben is meg tudta becsülni Krözus az élet örömeit. Szívesen látta vendégül a művészeket és bölcseket és jó barátságot tartott Hellas legkiválóbb embereivel.

Most is éppen nála vendégeskedett Ezopus, a meseköltő. A király csak ennek árulta el csodálkozását Solon hűvös tartózkodása miatt.

— Ne csodálkozzál ezen, királyom, — szól Ezopus. — Ilyenek a bölcsek. A mulandóval nem törődnek, mindig az örökkévalóságon jár az eszük.

Solon sokáig lakozott Sardesben és a király napról-napra jobban tisztelte. Lassanként uralkodása minden dolgában megkérdezte véleményét.

Így történt, hogy egy napon rózsakoszorús fejvel, hármashban lakomáztak, a király, az államférfi és a költő. Krözus hallgatagon üritgette a kelyheket. Táncosnők játéka és a fuvolaszó sem tudta elűzni homlokáról a borongást. Ezopus kérdésére végre így felelt, miközben intett a rabszolgáknak, hogy távozzanak:

— Ma uralkodásom legnehezebb feladatához értem.

— Mi történt. Krözus? — kérdezte nyugodtan Solon.

— Megjelent nálam egy ifjú, aki Chios szigetének Bolissos nevű városából származik és feleségül kérte a leányomat, Omfalét.

— Királyi sarj? — kérdezte Ezopus.

— Talán több annál, — felelte Krözus. — Ámbár apja csak szegény kézműves.

— Nem értelek, — mondotta Solon.

És Krözus folytatta: Az ifjú azt állítja, hogy megtalálta az emberi nyomorúság ellenszerét. Ezt nekem, — azaz Lydiának, sőt az egész világnak akarja ajándékozni. Jutalmul érte Omfalét kéri, akit végtelenül szeret.

— Nincs rossz ízlése, — mosolygott a költő.

Solon fölfigyelt: Mi az a csodaszer?

— Hadd mondja el ő maga! — kiáltott Krözus és parancsot adott, hogy hívják elő az ifjút.

Bolissosi Eukosmos belépett. Nemes megjelenésű ifjú volt. Világosharna szakáll körítette tej és vérszínű arcát. Kék szemének tekintete büszke és derűs volt.

— Eukosmos, — szól szelíden a király. — Ezek itt a barátaim. Szólj előttük olyan szabadon, mint ahogyan velem beszéltél. Mi a csodaszere?

— Ez az, — mondotta Eukosmos és egy zacskót mutatott elő.

— Mi van benne? Arany? — érdeklődött Ezopus.

Több annál! — mosolygott Eukosmos. — Liszt!

A meseköltő nevetve jegyezte meg Solonhoz: Királyi gazdánk tréfál velünk!

— Beszélj Eukosmos! — kiáltott türelmetlenül a király.

— Liszt ez, — folytatta Eukosmos, — de én készíttettem.

Ezopus kacagott: Nos igen. Szántottál, vetettél, arattál, a gabonát megörölted. Már láttam ilyen csodát!

Eukosmos elnézett a nevető költő feje fölött. Csöndesen mondotta: Nem szántottam-vetettem, nem is arattam és így nem is örölhettem. Ezt a lisztet másképpen készítettem.

— Másképpen? — mormolta Solon.

— Olyan, mint a legfinomabb búzaliszt, — fűzte hozzá Eukosmos. — Mai ebédünkhöz is ebből sütöttük a kenyeret.

— Finom volt, — csodálkozott Ezopus.

Solon nyersen rivalt az ifjúra: Ne üzz bolondot velünk, fiú! Tiszteld az idősebb embereket!

Eukosmos nyugodtan felelte: Esküszöm, hogy igazat beszélek. Megtaláltam a módját, hogyan lehet gabona nélkül lisztet készíteni. Anyaga korlátlan mennyiségben van meg a természetben. Jelentéktelen munkával annyi lisztet készíthetek, amennyit akarok. Sokszáz földműves egyévi munkáját egy ember pótolhatja egy nap alatt.

— Mondd meg, miből készíted, különben hazugnak nevezlek! — mondta Solon.

— Egyebem sincs, csak a titkom, — válaszolta Eukosmos. — A király tudja, minő jutalmat kívánok érte. Eladhatnám pénzért is. De ezért a kincseért a legnagyobb kincset kívánom. Semmi másért nem adom. Még ha darabokra tépnek, akkor se!

Krözus megrendülten válaszolt: Meghallgattunk. Eredj és várd határozatunkat!

— Tulajdonképpen meg is kezdhethéd a lisztkészítést, — mondotta Ezopus. — Lásd el a szegényeket. Miért éhezzenek? A titkot pedig egyelőre megtarthatod magadnak. Nagylelkűségeddel tetszést fogsz aratni ott, ahol tet-szeni kívánsz...

— Szívesen, — felelte Eukosmos. — De a király kez-skedjék, hogy titkomat nem fogják meglesni.

— Királyi szavamat adom rá! — mondotta Krözus. Az ifjú meghajolt és távozott.

— Mit szölk ehhez, barátaim? — kérdezte Krözus, mikor ismét egyedül maradtak.

— Add hozzá a lányodat, Lydia királya! — kiáltotta lelkesen Ezopus.

— És te, Solon, mit tanácsolsz?

— Öld meg!

— Solon szemében különös tűz villogott. A király és a költő megdöbbenve nézték.

— Nem értelek, Solon, — nyögte Ezopus. — Meg akarod öletni az emberiség legnagyobb jótevőjét?

— Fel vagyok háborodva, hogy a lányom után merte kinyújtani a kezét, — mondotta Krözus, — de hogy meg-ölessem? Erre nem gondoltam.

— Akkor nem vagy méltó arra, hogy király légy!... Mert ez a fiatalember a világ legnagyobb veszedelme. Gondtalanná akarja tenni az embereket. El akarja venni tőlük a legfőbb jót: az éhséget. Mi lesz azután? Vissza-térjenek a régi vad idők? Véget érjen-e a földművelés, az állandó lakóhely, a polgári élet?... Lydek királya, öld meg, ha király vagy!

— Solon összemorzszolsz! — sóhajtott Krözus.

— Egy király tudjon ölni, — folytatta kegyetlenül Solon. — Könnyű lenne csak a rosszakat kiirtani. A jókat is meg kell ölni, ha a közjó kívánja. Te, Ezopus, meg-írhatod rólam, hogy fenevad vagyok. De én azt mondom, hogy napjaink legnagyobb cselekedete ennek a napsuga-ras ifjúnak a kiirtása, akit pedig első szempillantásra a szívembe zártam és akinek halálát meg fogom siratni...

— Hálaáldozatot fogok bemutatni, amiért nem va-gyok politikus, — szölk Ezopus. — Dehát nem gondolod-e,

hogy véletlenség, ha ez az Eukosmos idejött, mert sze-reti Omfalét. De más is felfedezheti ugyanezt...

— Csak az a kérdés: Mikor? — vetette ellene Solon. Addig évezredek múlhatnak el s ez az idő nem veszett el az emberiség számára. Sőt nyereség. A műveltséget, a polgárosodást mind a munkának köszönhetjük, melyre az éhség tanított minket. A munka művészetté nemesül és az önző gond fenséges bölcsészetté fejlődik. A törekvő szellemet nem lehet megbénítani. Lehet idő, mikor az em-beriség ismeretlen Atlantisokat fog felfedezni; járhat gyo-rsabb kocsikon, mint mai napság és feltalálhat nagyszerűbb hajókat, mint a mostani hatalmas háromevezősök. Talán valaha az éhséget is legyőzi... De oly messze nem pil-lanthatok. Krözus, öld meg Eukosmost. Ha nem határoz-tál még, kérdezd meg a legbölcsebb görögöt...

— Miletosi Thalest? Helyes! — szölk a király, ör-vendve a kibúvónak.

Másnap királyi futár ment Miletos szigetére, Thales-hez. Hamarosan megjött a válasz: Gondolkodási időt kérek!

Múltak a hónapok, de nem jött felelet. Krözus érdeklődött, de azt a felvilágosítást kapta, hogy Thales eluta-zott...

Sardesben eközben minden ment a maga útján. Eukos-mos kedvelt tagja lett a király társaságának. Szelleme, merészsége és férfias vidámsága minden szívet megnyert. De legjobban szerette Solon. Gyakran mondogatta: Sze-retném, ha ilyen lenne a fiam, mire hazatérek!

Eukosmos Omfaléval is közlekedhetett. Megvallotta szerelmét és tavasz volt...

Csodálatos tavasz volt Lydiában. Áradt a bőség, nem voltak többé koldusok és szűkölködők. Ezt az ingyen liszt kiosztás okozta. Előbb csak a szegénység vette igénybe, lassanként azonban mindenki ráfanyalodott. Ki-ki kapott, amennyit akart.

A nép dicsérte érte Krözust és gondolkozás nélkül hamar rászoktak. A földművesek, földbirtokosok és ke-reskedők megszínylették. De aztán parlagon hagyták a föl-deket, a megkezdett mezei munkák abbamaradtak és ők is az ingyen lisztosztáshoz járultak.

De nemcsak a földművesek, az egyéb foglalkozású lydek tevékenysége is ellanyhult. Ellustultak és nyugtala-nok lettek. Nem dolgoztak és erőfeleslegük levezetést ke-resett. Cívakodtak. Mások politizálni kezdtek és pártot ütöttek Krözus ellen.

Az egyik hadvezér azt tanácsolta a királynak: Egy kis háborúra lenne szükségünk. Akár győzünk, akár vesz-tünk, a nép megnyugszik. Hátha belekötnénk a perzsa Kyrosba?

A király még tétovázott. Ekkor érkezett meg a hír, hogy Thales visszaérkezett Miletosba. A király nyomban futárt küldött hozzá.

— Most meghallod a legbölcsebb görögnek döntését, — mondotta Solon. — Készíts egy serleg illatos bort és legyen benne gyorsan ölk méreg.

— De gránátalmát is hozass, melyet a jegyespárnak együtt kell elfogyasztania, — tette hozzá Ezopus.

— Legyen! — bölintott a király. — Mindkettő kéz-nél lesz.

Az utcákat ellepte a zendülő nép és a testőrség alig tudta őket visszatartani a palotától; a fegyvercsattogás a király szobájáig elhangzott, mikor a futár az utcákon át-vergődve, visszatért.

Krözus szobájában volt Solon és Ezopus, meg a fiatal jegyespár is.

— Ne félj, Omfale, — suttogta Eukosmos. — Meg-védelek az életem árán is!

— Nem félek, Eukosmos, ha velem vagy. Veled megyek bárhová mégy. A feleséged leszek. Tied vagyok jobban, rosszban. Szeretlek!

Krőzus elolvasta Thales üzenetét és sóhajtva nyújtotta át barátainak. A válasz így hangzott :

— Király! Utra keltem, hogy felkeressem azt a férfit, aki legbölcsebb az államügyekben. Hosszú utat tettem meg, míg végre megtudtam, hogy nálad időzik. Ne kérdezz engem, ha őt kérdezheted. Tedd, amit Solon tanácsol!

Krőzus reszketve nyújtotta át az aranyserleget Solonnak és tenyerével eltakarta könnyes arcát.

Solon a szerelmesekhez lépett: Omfale, beszélnem kell vőlegényeddel. Atyád kívánja, hogy mi, férfiak magunkra maradjunk. Csókold meg őt a menyasszony csókjával... és aztán eredj!

Omfale boldogan símult Eukosmoshoz. Érezték, hogy ez az élet legnagyobb, legszentebb pillanata. Aztán sugárzó tekintettel nézett vissza, miközben távozott.

— Nos, Eukosmos, — szólott Solon. — Még mindig boldogítani akarod-e az emberiséget? Hallod, látod, mire viszi őket a gondatlanság. Nem tartanád-e inkább magadba zárva titkodat? Feledd el! Omfale a tied, Krőzus neked adja, ha nem is árulod el csodaszeredet. Hallgass rám, hadd az embereket tovább vesződni. Ez jó nekik, így viszik valamire...

Eukosmos felegyenesedett: Próbára teszel Solon! De én nem vagyok olyan hitvány, hogy ne álljam szavamat. Omfale az enyém és holnap kinyilvánítom titkomat. Eddig is az emberiség javára őriztem. Hogy azok odalenn őrjőgenek? Ez nem változtat a dolgon.

Ekkor szelíden szólt a bölcs: Igazad van, próba volt, Eukosmos! Idd ki ezt a serleget. Krőzus nyújtja általam. Idd ki az emberiség javára és gondold szerelmesedre!

És Eukosmos ivott...

Fordította: G. Gerő László.

Gert Wollheim: Önarckép

Keleti zsidók a hajón

FELEKI SÁNDOR : A HÁZALÓ

Nem hallatsz már falunkba a Klein házaló sípja,

Amint félig tréfálkozik, félig pedig sírja:

„Szép leányok, víg legények itt vagyok ám újra,

Az öreg Klein a nótákat ne hiába fújja!

Vegyetek szép keszkenőket, cifra gyűrűt, láncot,

Pirosítót, mely elsímit mingyárt minden ráncot.

Jól jártok ti, hogyha vesztek s jót is tesztek vélem,

Otthon asszony és öt gyerek, nem pusztul majd éhen.“

S kandikáltak ablakokból a paraszt-tündérek,

Szólt Jakab: „Csak közelebb hát, nincsen itten méreg!“

Bíztatgatta Erzsit: „Vegye meg e kendőt, lelkem,

Ha meglátja magát Mihály, belészeret menten“.

Julisnak: „Ezt a pántlikát tüzze csak hajába

S belébódul, Isten uccse, a Gyuri magába!“

Levelét a lánynak aztán titkon, ráadásba

Becsempészte a legényhez, hogy más meg ne lássa.

Minden egyes portékája bevált csodaszernek,

Melytől a még hideg szívek már tüzesen vernek.

S bizony sok pár szívet fűzött Klein Jakab így láncra,

Pántlikával, keszkenővel, tréfálkozva, játszva...

Hej, mióta gőzös vágat minden falu mellett,

A szegény Klein Jakaboknak pusztulniok kellett,

Katik, Pannik, Miskák, Jancsik másképp tesznek már ma,

Vasút viszi a városba, országos vásárra.

Ottan láncot, gyűrűt, kendőt már olcsóbban adnak,

S felkopik az álla éhen, öreg Klein Jakabnak.

Átplántálják ide is már a fajgyűlölséget,

Szegény Jakab, nem néznek már szíves szemmel téged.

Hogy gazdagszol, híresztelik pesti lapok biz ma,

Pedig csupa folt, lyuk rajtad a ruha, a csizma.

Nem vagy te már „Jakab bácsi“, akit úgy szerettek,

Mi lesz velem? A választól szegény Jakab retteg.

Olyan vagy, mint a vén bútor, melyet félretolnak,

Siránkozol kis kunyhódban: „Hol leszek én holnap?“

H. PATAI ÉVA:

GERT WOLLHEIM PÁRISI MŰTERMÉBEN

A műterem egy párizsi bérház hatodik emeletén, ferde háztetők és nyúlánk fák szomszédságában, csupa szín és csupa élet, a képek mögött eltűnnek a falak — képek zárják körül az embert, érezni, itt képek, színek állnak közöttünk és a külvilág közé — érezni: Wollheim nem „emigráns német zsidó festő“, hanem csak „festő“, aki a vásznai között lakik, s mindegy, hogy melyik város gyárkéményfüstje száll a műterem ablaka fölé.

Wollheim festészetének technikai tökéletességeiről, nagy rajztudásáról, színeinek forró ragyogásáról kellene írnom — felfogásának eredetiségét, megfigyelő képességének erejét, képeinek rendkívüli dekorativitását kellene dicsérnem, — mert mindezeket a frázisokat ritkán lehet annyi meggyőződéssel papírra hozni, mint Wollheim esetében — és mégis — dicsérő bírálat helyett egy beszélgetés kínálkozik a tollamra...

Hárman voltunk a műteremben. A vöröshajú festő, Wollheim, a fekete orosz táncosnő, Tatjana Barbakoff és

Wollheim: Tatjana Barbakoff

magam. Három ember, három sors, három világ. A német zsidó festő, az orosz zsidó táncosnő, a magyar származású palesztinai asszony, aki ír... Kit miféle vihar vetett a Szajnapartra, nem kérdeztük egymást. Még csak a szokásos obligát biográfiai adatokat sem jegyeztem fel magamnak.

Sorra mutatta a festő vásznait — halk portrék, mozgékony tájképek, megrázóan színes kompozíciók között megállított egy kép — egy arc. Egy arc, természetfölötti nagyságú arc, táj fantázia keveréke — egy ember arc-mása, a lélek tájainak visszfényével a ráncok között, a festő fantáziájának színeivel a szemekben. Furcsa arc — bagoly és oroszlán mása — nem tudom, ki ez az öreg ember — mondtam —, de biztosan értett az állatok nyelvén és valamelyik világban varázsló lehetett...

A táncosnő és a festő összenéztek. Valóban — mondotta Wollheim — az állatok és a növények voltak az ő világa.

A táncosnő bólintott: az embereket is felosztotta állatcsoportokra és mindig igaza volt.

Ránéztem: Igaza volt? Különben — valóban, talán igaza volt. Az emberek is különböző csoportokra oszlanak, mint az állatok, csak legtöbbször nem tudnak róla és nem értik, hogy miért nem tudnak egymással beszélni...

A festő szembefordult a képpel:

— Mint ahogy az állatok között van sas, vipera meg oroszlán — úgy oszlanak az emberek is csoportokra, lelki struktúra, szellemi kapacitás, vagy hogy is fejezzem ki magam, röviden: feloszlának az „én“ különbözősége szerint. Az „én“ szerint felosztott embercsoportoknak még nincs neve... minden eddigi elnevezés messze jár az igazságtól...

— Igazság — mondtam lassan — furcsa szó...

— Öreg barátunk — folytatta a festő hangja s amikor felnéztem, láttam, hogy a táncosnő beszél. s rajtuk keresztül az öreg ember a képen — ő nem hitt ebben a szóban.. mint ahogy minden állatcsoportnak megvan a maga igazsága, amely akkor is él, ha merőben ellentétes egy másik csoport igazságával. A sas igazsága a szikla, a kék ég és ragadozó csőrének ereje — a bárány igazsága a szelíd panasza, a napos legelő és a küzdelem nélküli halál — a vakond igazsága földszagú sötétség — a sakál igazsága, hogy fölveri az éjszaka csöndjét — a bacillus igazsága, hogy gyilkolni is tud, meg gyógyítani is...

— A kezében tartja a Palesztinában kivégzett fiatal zsidó, Schlomo ben Jozsef képét — folytatta ugyanaz a hang, de most újra a festő beszélt — egy zsidó, akit halálra ítélték... gyilkos volt, vagy ártatlan? Meggondolatlan gyerek, vagy hős? Megfestettem, pedig nem ismertem.

s most kéredezem magamtól, ha találkoztunk volna vele, tudnék-e vele beszélni? Oly ritkán találkoznak emberek, akik beszélni tudnak egymással. Legtöbbször csak halljuk őket. Különösen az olyan ember, aki valamelyik ritka „embercsoportba” tartozik, mint ahogy vannak ritka állatok...

Hallgattunk. A festő egy hatalmas, rozsdaszín fénybe burkolt vásznat vett elő. Egy befejezetlen kompozíció: Herzl látomása halálos ágyán... Az előtérben a haldokló királyi zsidó, mögötte szimboluma az országnak és a népnek, amelyért élt és amelyért életét adta, munkálkodva erejének utolsó atomjáig a népért és a földért... Herzl. Néztük és még hallgattunk sokáig. Próféta, népvezér, szent, örült, álmodó...

S szemben vele a bölcs öreg ember.

— Eddig — mondta Wollheim — csak őt értettem, a furcsa öreget. Herzl? Idegen volt nekem, mint a cionizmus, mint a zsidóság legbelsőbb gyökerei. Csak hallottam minderről, de nem volt közel hozzám.

— Igen — mondtam s közben Herzl homlokát néztem — de ma, ma őt festi és így ma nem lehet idegen...

— Ma — szólt közbe a táncosnő — amióta Wollheim festi Herzlt, közel került hozzám is, rajta keresztül, aki felé halad. Látja, ez is egy út a cionizmushoz...

— Nincs út, csak cél, nincs cél, csak út — magam sem tudom, miben hiszek — feleltem lassan — de Herzl... mindig végtelenül közel állt hozzám... mint ember, mint legenda, mint útmutató... az apám egy csodálatos könyvet írt róla...

— Persze, azért... — mormolta a festő.

Mosolyogtam.

Oh, nem csak azért... hanem mert Herzl a forrása annak az atmoszférának, amelyben élek... a lelke annak az ideálnak, amelyért küzdök... mikor lesz készen a kép?

— Pár hét még, talán... nem egyszerű... küzdök vele, mert...

Elhallgattunk mindhárman, megrettenve az áradni akaró kérdésektől, a kibuggyanó önyallomásoktól. Csend lett és még a búcsúzó kézszorításunk is néma volt, mint a beszédes, egymást megértő állatok némasága.

Wollheim: Vándor

FELLEG GYÖRGY:

SZONETT JUBÁLHOZ

*Írják: Jubál, az első lantos voltál,
Míg testvéreid dolgoztak serényen,
Te hangodat fürdetted a tó vizében,
Pálmák hajoltak rád, mikor daloltál.*

*És fellegek úsztak lomhán feletted,
Vagy kacéran csókolt arcodba a nap,
Mikor hajnalban Te első, szörnyű pap
Csodás hangszeredet kezédbe vetted.*

*A szabadság tüze csörgött eredbe',
Dalod a világ titkait kereste
És sziklahegyek verték vissza hangod...*

*Gyűlölve hányszor idézlek eszembe,
A dalra gondolok, meg kenyeremre
És képzeletben összetöröm lantod.*

AUTOR: FRANKFURTI ALKONYAT ELBESZÉLÉS

Hat óra alig múlt néhány perccel, amikor Ignac Heinrich Mendelsohn könyvkereskedő kilépett az uccára.

Frankfurt fölé lilásarany színben borult a nyári alkonyat. Az üzleteket már itt is, ott is zárták, az ablakokban megjelentek az esti fénysugarak. Otthonokba hívogattak ezek a fénysugarak, barátságos német otthonokba, de már az uccák is barátságosak voltak, a régies házakból a béke, a műveltség, a jómód harmóniája áradt... Mendelsohn a városban élte le eddigi életét. De könyveken finomodott, úgyszólván szellemi fülei kivették ezt a harmóniát...

Ezt a harmóniát az utóbbi években egyre sűrűbben zavarták bele nem illő, bántó hangok... Ma pedig 1938 nyarának ezen az estéjén Ignac Heinrich Mendelsohn, miközben inasa és segédei mögötte lehúzták és lelakatolták a könyvüzlet vasredőnyét: tisztán érezte, hogy az, amit ő sokáig harmóniának hallott, az valójában diszharmónia. Az ő számára már az... Őt már nem hívogatja a város...

Ignac Heinrich Mendelsohn könyvkereskedő zsidó volt.

Az alkalmazottak elköszöntek, a könyvkereskedő pedig lassan haladt a barokk Goethe-Platzról a Bechenheimer Landstrasse felé. Közben a cégtáblákat olvasgatta, csupa megszokásból. Kürschnerwerkstadt... Paul Mayer, Schrenkermeister... Otto. Streichholz. Agentur... — Csupa, csupa ellenfél — gondolta Mendelsohn — Valamikor azt hittem, hogy a polgártársaim között élek, de most kiderült, hogy az ellenfeleim között... Nem vagyok polgártárs, még kevésbé néptárs... Birodalmi alattvaló vagyok... Nem elég az, ha az embernek már az úkapja is az országban élt, még az sem elég, ha a világháborúban együtt ömlött a zsidó vér a német vérrel... Nem elég mindez, ha az ember nem árja... Úgy fáj az a kis okosság? — kérdezte egy kirakattól és belenevetett. Igazi zsidó nevetés volt ez, oldalági ősenek, a nagy Mendelsohn-nak szellemessége, Börne okossága, Heine gúnyja szökkent fel ebben a kacajban, ez a kacaj, mint láthatatlan korbács: rácsapott a Rómer árkádok épületére, rásújtott Goethe tornyocskás szülőházára, megütötte a menzurázó Studenteket és nagyot csattant az egész konzervatív, nem túl magasra törő, de a jobb polgári szintet nemzedékek óta elért frankfurti polgárságra.

Ez a nevetés vallott Ignac Heinrich Mendelsohn zsidó-voltára. Az arca nem, mert az kifogástalanul árja volt.

Odament egy villamosmegállóhoz és felszállott egy Grüneberg felé vivő villamoskocsira. — Még egyelőre közös kocsit használhatunk itt Frankfurtban az árjakkal mi sémiták... gondolta, közben. Már ismét komoly volt. Elgondolta, hogy ki is ő. Zsidó német, rendezetlen vallású és rendezetlen lelkivilágú ember... — Nem is csoda, hogy iparkodnak minket kiszorítani az országból... — jutott az eszébe, miközben a villamos a Volksfreiheit Parkká átkeresztelt Rothschild Park előtt robogott el vele. — Mi a kultúrával jövünk... Kultúra, kultúra... Semmi háború, semmi erőszak, semmi kizsákmányolás... Ismerjük az ilyen kultúrát... Kezdődik egy verssel, végződik egy filozófiai elmélettel... Nem, köszönjük... A totális államnak nincs szüksége baloldali kultúrára...

Mendelsohn tudott egyszerre zsidó, antiszemita zsidó és horogkeresztes német lenni. Nagyon élénk lelki életet élt.

A kocsí a Grüneberg nevű ligethez ért, amely dombocskán feküdt, a város végén. Mindenki leszállott. A könyvkereskedő, lassan ment a lombos fák között vívő

utakon, amelyek szép villák felé vezettek. Valaki köszönt neki. Felrezzent elmélyedéséből, zavartan, gyorsan kalapot emelt. A városból magával hozott lelki nyomottsága kezdett enyhülni. Különben is, mint afféle könyvek emberét, a Természet rendszerint meghatotta.

A fák ritkultak. Ott állott a domb tetején, a gloriett mellett. Előtte, a Tanners gerince mögött, lilászörös és narancsvörös színeket festve, most szállott alá a nap. A hegyoldalt, egészen a domb alján húzódó országútig, szántóföldek szőnyegek borították. Már kezdett leereszkedni a tájra az este kékesszürke pókháló függőnye. A szétszórta álló vasolvasztók, malmok, serfőzők ablakaiban, itt-ott fény gyúlt ki. Valahol megszólalt a tücsök. Este volt. Mendelsohn megfordult. A lombokon túl, a dombocska alján ott terült el Frankfurt háztengere. Ismerős volt minden épülete a szülővárosának, az Opera kupolája megnyugtatta, a Rómer masszív épülettömbje szinte rámosolygott, a Tőzsde görög homlokzata barátságosan nézett rá. A Majna hídján most robogott végig a berlini gyorsvonat, hosszú füstcsíkot rajzolva az esti égre. A város kéményei is füstöltek, de ez a vacsora békés, szinte hívogató jele volt, aminthogy hívogattak az egyre sűrűbben felragyogó lámpák is. Otthonos volt most Frankfurt képe, olyan otthonos, amilyen csak német város tud lenni... A férfi elgondolta, hogy a házakban, a falak mögött, most szegények és gazdagok, jók és rosszak, okosak és együgyűek tesznek-vesznek... Emberek... Mendelsohn, ott állva a dombon, az estében egyedül: nevetve és megértette a hazáját, a városát, amely szülte, felnevelte és kenyeret adott neki...

— Embernek kell lennie... gondolta és lassan, gyalogosan bandukolt lefelé a dombról, vissza a városba — embernek, olyannak, mint a többi... Mirevaló az az egyéniség, az a különbözés, a nekünk otthont adott, hazát adott országok népétől? Az csak káros... Végső hatása talán hasznos, de a rögtöni, az azonnali káros... Minket, zsidókat azzal is vádolnak, hogy különbözünk a tömegtől, hogy nem akarunk beolvadni... Be kell olvadni, amenynyire lehet... Az állam nem tűrheti, hogy területén külön nemzet éljen a nemzetben... de tőlünk sem lehet kívánni, hogy máról-holnapra átalakuljunk, le vessük a zsidó nemzedékek hosszú során át kifejlődött sajátságainkat... Viszont a művelt rétegektől azt meg lehet kívánni... hisz a nemzet nemcsak vérségi, hanem eszmei közösség is... Ami nálam hiányzik a vérségi kapcsolathoz: kipótolom eszmeileg... Be fogok olvadni, símulni fogok... Az arcom szerencsés, árja... De ez nem elég... Szakítani fogok a multtal, felveszem az evangélikus vallást, elválok a feleségemtől, árja nővel kötök házasságot, letagadom a rokonságomat, megtagadom az őseimet, én fogok legjobban ordítózni a zsidók ellen, mindent, de mindent megteszek, hogy ha én már nem is, de Reinhold, a fiam, mint német, mint árja, mint ember, maradhasson, holdogulhasson, élhessen!

Az Ulmerstrassében járt. Az alacsony, hosszú házak falait helyenkint elborították a Párt kiáltványai. Fegyelemről, engedelmeségről, harcról beszéltek ezek a falragaszok. Mendelsohn érzékeny, az Isten-tudattól érzékeny zsidó idegrendszerén átfutott a pillanatnyi rémület. Hiszen ez a fegyelem, ez az engedelmeség, ez a harc ő ellene szól, a zsidó ellen... A zsidók ellen, a kevés számú, gyenge, bár gazdaságilag állítólag erős zsidók ellen... Mit ér a vagyon, ha nincs hozzá jog is... Ezt az ellenségességet el

kell tűrni, meg kell szokni, természetesnek kell találni... Ha az ember símulni akar...

Itt-ott emberek ácsorogtak a falragaszok előtt. Egy uccasarkon egész kis csoport álldogált. Furcsa nyugalommal álldogáltak ezek az emberek. Most távolabb kiáltás harsant fel. A kereskedő érzékeny szíve sebesebb dobogással jelezte, hogy baj van. Valóban, az álldogáló csoport futni kezdett. Balról rendőrautó szírénezése hallatszott, jobbfelől csörrent egy betört kirakat üvege. Zsidóhecc... Mendelsohn hirtelen egy csomó tüntető közé került, azok futva sodorták magukkal. A Sperlinggasséhoz értek és mi alatt hátuk mögött felhangzott a rendőrök: „Oszolni! Oszolni!” kiáltása: az ucca egyik boltjából, a Lewy-féle optikusüzletből egy szakállas, köpcös férfi rohant ki, a kezében felemelt bottal... Mendelsohn csak nehezen ismert a magából kikelt, az üzlet előtt tüntető, barnainges legényekre magát rávető emberben Marcus Lewyre, hitsorsosára.

— Lewy, mi van veled... — ezt akarta kiáltani. De most vad tumultus keletkezett. Egy suhanc megaragadta

az optikus botot emelő karját, egy másik hátulról elgáncsolta Lewyt, úgy, hogy az a kövezetre bukott, az üveg-törmelékek közé. Egy harmadik ugrott oda és gumibottal ütlegelni kezdte az egyszerre felkapaszkodni és védekezni akaró férfit.

Az ablakból mindenütt kíváncsi fejek néztek ki. Egy jajgató asszony jelent meg az üzletajtóban. Néhány há-méskodó most a három embertől ütlegelt zsidó segítségére sietett. Körülöttük már egész embergyűrű állott. Pfuj-kiáltások mellett durva nevetések is felhangzottak.

Ignaz Heinrich Mendelsohn minden idegszála remegett. Az első pillanatban a boltját védelmező hitsorsosa segítségére akart rohanni. De még idejében lefékezte magát.

— Ne felejtsd, hogy mit határozta... Símulni fogsz... Most megmutathatod... — gondolta.

De ez az elszánása csak három másodpercig tartott. A negyedik másodpercben felzaklatva, de elszántan oda-vetette magát a csontos, verekedő, kegyetlen öklök közé és ezt mondotta:

— Engem is üssetek. Én is zsidó vagyok...

DR. WOLF JÓZSEF:

ALKONY A LAGO-MAGGIORE-N

ITÁLIAI UTI JEGYZETEK.

Esteledik, alkonyodik és a lenyugvó nap sugarai aranyozzák be az egész tájat. A Lago-Maggiore és az erdőkkel borított hegykoszorú, amelyből méltóságosan emelkedik ki a csaknem 2000 méter magas Mottarone, sugárözönben káprázik. Majd úgy tetszik, mintha a hegy mögött hullana le a „nap véres koronája”. A tó partján köröskörül barátságos, kedves fürdővárosok és falvak, mint például Baveno, amelynek cukrászdája kedves módon kínálja két specialitását: a diós szeletet és a „Balaton” elnevezésű tortát, mint „specialita ungherese”-t. Szemben velünk a híres Borromeo szigete, kastélyaival és díszes kertjeivel, amelyekben szinte megvalósítva látjuk a Biblia szavait: „azután ültetett az Örökkévaló Isten kertet Édenben, Kelet táján és odahelyezte az embert, akit alkotott. És növesztett az Örökkévaló Isten a földből mindenféle fát, mely kellemes látványt, és jóízű gyümölcsöt nyujt. A sárgálló narancs- és citromfák mellett ott látjuk Kína, India és más exotikus világtájak termékeit. Mögöttünk a Grand-Hotel és a Hotel Borromeo, amelynek terraszaí lassan megtelnek, főleg amerikai és angol vendégekkel, akik zene mellett táncra perdülnek. Csakhamar magyar muzsika csendül fel, ismert magyar szerzők művei. S talán még soha sem volt olyan népszerű a magyar művészet Itáliában, mint a mi napjainkban, amikor mindenféle magyar művészek és szerzők műveit láthatjuk és hallhatjuk. A velencei San-Marcon az egyik forró nyári estén az Orcestra Municipale műsorában előadták több ezer főnyi hallgatóság jelenlétében Liszt Ferenc II. rapszodiáját és ezzel olyan sikert arattak, hogy azt meg kellett ismételniök. A velencei Biennale kiállítás magyar pavillonjában Szent István, Szent Imre, Szent Gelért és a magyar mult és jelen más dicső eseményeinek és alakjainak emlékei elevenednek meg. Ott látjuk a magyar

képzőművészet, festészet és szobrászat remekműveit, lelkesedéssel szemléltük Paal László, Szinyei-Merse Pál, Hermann Lipót, Sidló Ferenc, stb. műveit. Ott láttuk továbbá a magyar-olasz irodalom remekműveit, mint pl. Hóman Bálint, Balla Ignác, Gerevich, stb. műveit. Egy héttel később Tisobeav előestén az ódon velencei spanyolritusú zsinagógában vagyunk. Komor sötétségben veszi kezdetét az istentisztelet, majd felhangzanak a jeremiádok, amelyek elrecitálása után kialusznak a zsinagóga gyér világosságot nyújtó világítótestei. Majd a teljesen elsötétített templomban kigyúlnak a hívők kezében tartott, sápadt fényt szóró, vékony viaszmécsesek. Közben felhangzik Ottolenghi rab-bino maggiore bánatos imája, amelyben olasz nyelven mondja el, hogyan pusztult el mintegy kétezer évvel ezelőtt a szentély, Izrael dísze. Ezután egy elégikus költeményt mondanak el:

„Gyászolj, zokogj, ó Tóra!

Izrael földje,

Az országok fejedelme felett!”

A délelőtti istentisztelet, amely szintén tőlünk eltérő, megható szertartásokban bővelkedik, Jób tragikus történetének felolvasásával fejeződik be.

Kilépve a velencei zsinagógából, a szűk vikolókban megpillantjuk az olasz és külföldi napilapokat, amelyek feltűnő feliratokkal és címekkel ellátva, hozzák a különböző országok zsidóellenes intézkedéseit.

De Tisobeav után a Vigasz-szombatja következik és mi is remélni szeretnők, hogy el fog jönni ismét az az idő, amikor fel fog ragyogni az emberszeretet, a jogegyenlőség, az általános világbéke éltető napsugara, mint ahogyan a Lago-Maggiore felett felkelő nap hajnalpírja küldi éltető sugarait a föld tarka virágszőnyegére, hogy az elvetett magot virággá, gyümölcsé érelje.

DR. PATAI RAFAEL (JERUZSÁLEM): A TÖRTÉNETÍRÓ

(JOSEPHUS FLAVIUS SZÜLETÉSÉNEK
EZERKILENC SZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁRA)

A múlt évben telt be ezerkilencszáz esztendeje, hogy József ben Mattitjáhu Hakóhén, a híres zsidó történetíró megszületett. És a zsidó nép hallgatva haladt el ezen jubileum mellett, melyhez hasonlót ünnepelni nem adatott meg egyetlen más népnek.

Mi ennek a hallgatásnak az oka? Nem nehéz megtalálni a választ erre a kérdésre. József ben Mattitjáhu ma is annak számít, aminek számított életében, a zsidó háború hőseinek szemében: árulónak, aki eladta önmagát, eladta hazáját a római ellenségnek. És hiába köszönhet annyit a zsidó és az általános történelemtudomány Josephus műveinek, hiába bilincseli le a művelt olvasót az író, aki a mai napig érdekes és modern maradt, hiába teremtett egyénisége maga körül egész kis irodalmi világot — ez az egész nagy érdeklődés csupán Josephusnak, a történetírónak jelentőségét húzza alá és nem alkalmas arra, hogy megmássa az ítéletet egyéniségéről, jelleméről és népéhez való viszonyáról. Ezért nem lehet feleleveníteni ennek az embernek az emlékét és nem szabad ünnepelni jubileumát.

Vajjon helyes-e az a felfogás, mely Josephushan, az emberben, hazaárulót lát? Hadd vessük fel ezt a kérdést ezerkilencszázadik évfordulója alkalmából és hadd vizsgáljuk meg egyéniségének ezt az egy vonását, mely fölött pálcát törtek még élete folyamán: viszonyát népéhez, hazájához és vallásához.

Kísérjük meg szemünk elé állítani ma, ezerkilencszáz év múltán, József ben Mattitjáhu Hakóhénnak, elég erős volt felvenni Róma jármát és kiinni a keserű méreg poharat az utolsó cseppig: ülni a római táborban az Olajfák hegyén és végignézni onnan Jeruzsálem ostromát; tehetetlenül nézni, mint szenvednek testvérei vérre, műveltségre, kulturára és világnézetre; látni a Szentély tűzhalálát, Jeruzsálem pusztulását, hősei elestét; megfojtódni a kegyelem biborában, mellyel saját kérésére ruházta fel Titus, amikor engedélyt adott neki, hogy megmentsen tízezreket a nagy öldöklésből, miáltal mintha önkezével ítélt volna halálra ezreket és tízezreket; és végül elkísérni Titust Rómába és ott ülni a nagy Cirkusz padján és figyelni Judea foglyait, az emberi prédát és a szent zsákmányt, mely elvonult pompás diadalmenetben a gögös Szenátus és a kurjongató nép előtt...

Az egyedüli források, melyek tudósításokat tartalmaznak Josephus életére vonatkozólag — az ő saját művei, írásai. Magnum opus-ában, a „Zsidó régiségek“-ben, ebben a nagy, húszkönyves történelmi műben, mely a zsidó nép történetét írja le a világteremtéstől kezdve egészen a rómaiak elleni lázadás kezdetéig Florus napjaiban, természetesen nincs a szerzőnek alkalma sajátmagáról beszélni. De időrendben első műve, a „Zsidó háború“, mely a zsidók és rómaiak közti utolsó küzdelem krónikája, sem tartalmaz semmiféle tudósítást, de még csak a legcsekélyebb utalást sem Josephus magánéletére, habár aktív része volt a háborúban, különösen annak kitörése körül, mint a galileai hadsereg megszervezőjének és az ott táborozó római légiók elleni harcok megindítójának. Amikor Vespasianus Palesztinába érkezett, Josephus erőde, Jotapata városa, lett az új légiók erejének próbaköve. A háborúban játszott szerepét részletesen leírja Josephus, csakúgy, amint megírja a többi zsidó hadvezérek: Gischalai, János, Simon Bar-Giora, Eleázár ben Simon, Tiberiási Justus tetteit.

De egy szót sem szalaszt ki tolla alól magánéletéről, még kevésbé érzéseiről és gondolatairól. Valahányszor önmagáról beszél, ez mindig harmadik személyben történik: *József, a harcos*, a galileai hadvezér, pusztán történelmi alak *Josephus*, az író szemében, egyike azoknak, akik történelmi alakokká váltak a Pusztulás beteljesedésének pillanatában. Néha-néha megjelenik ugyan az „én“, az első személy is Josephus könyveiben, de ez az „én“ mindannyiszor Josephus Flaviusra, a történetíróra utal, aki ott ül dolgozószobájában, Vespasianus régi házában Rómában és elmerülve dolgozik nagy történelmi munkáján.

A „*Josephus élete*“ című kis könyv elejétől végig első személyben van tartva. De ennek a könyvnek is megtevesztő a címe. Nem Josephus élettörténetét tartalmazza, hanem csupán Galilea megszervezésében és a háború előkészítésében vitt szerepének leírását. A néhány rövid bevezető és befejező paragrafustól eltekintve az egész könyv csak annak a néhány hónapnak a történetét adja, mely eltelt Josephusnak Galilea parancsnokává való kinevezésétől Vespasianusnak Tyrusba való érkezétségéig, aki jött, hogy elnyomja a „zsidó lázadást.“

Mindamellettsz nincs kétség afelől, hogy Josephus nagyra becsülte önmagát. Erről tanuskodik háborús ténykedéséről szóló beszámolóinak hangja. De csak addig tartotta érdemesnek, hogy életét megörökítse könyveiben, amíg ez az

Gert Wollheim: Schlomo ben Joszef

élet össze volt kötve népének történelmi eseményeivel. E mögött a véletlennek látszó jelenség mögött, hogy Josephus teljes hallgatásba burkolódik magánélete felől és ezzel szemben teljes részletességgel tárgyalja háborústörténelmi szerepét, az *írónak a történelemmel való benső összeforrottsága* rejtőzik, amely meghatározta és irányította Josephus egész élete folyását.

A történelemírásra való elhivatottság érzése volt az ösztönző, fentartó, központi erő Josephus életében: megírni, feléleszteni népe nagy multját és átadni, a vigasztalan jelen tragikus képével együtt, a jövőndő nemzedékeknek. Mikor rügyezett ki benne ez a hajlam, ez az érzés? — ki tudja. De egy bizonyos: abban az órában, amikor elhatározta, hogy nem a halált, hanem a római fogságot választja, amikor napokkal Jotapata eleste után porosan, piszkosan, éhesen, szomjasan, elgyötörve, kimászott a ciszternaából és a rómaiak kezére adta magát — már a történelmi elhivatottság érzése irányította. Josephus nem volt gyáva, megvetette a veszélyt és nem egyszer nézett szembe a halállal, de akkor, a jotapatai ciszterna mélyén, elhatározta, hogy nem fog meghalni, tudta, hogy nem szabad meghalnia.

És az elhivatottságnak tiszta felismerése töltötte el megkínzott szívét, amikor odaállt a római hadvezér elé, ez adott ínyéhez tapadt nyelvének erőt, hogy meghirdesse a győztes ellenségnek: *Te Caesar leszel!*

Nem a félelem, nem az önnön életéért való remegés adták Josephus ajkára a Vespasianus közeledő császárságáról szóló próféciát. Nem József kitalálása volt ez a hirdetés, a forrongó és haldokló Judeának levegője terhes volt ezektől az ígéktől, melyek kifejezést találtak különböző helyeken és különböző szájakon keresztül. Ki tudja, talán felidéződtek Józsefben az ereje teljében pompázó római láttára gyermekkori emlékek, amikor három álló esztendőt a Judeai Sivatagban töltött, mint a názir-remete *Banus* tanítványa és lelke teleszívódott a tiszta tanokkal, amelyeket a pusztaság és a remete egyként tanítottak: talán itt a gyökere a hatalom keserű megvetésének, hisz ez, csakis ez rejtőzhet ama könnyű elismerés mögött, mellyel József lemond a maga és népe nevében a hatalomhoz való jogról és odadobja, értéktelen ajándékként, a római lábai elé...

Az erő uralmának ez a megvetése érződik egy másik zsidó szavaiban is, aki koporsóban lopódzott ki a megerősített és ostromlott Jeruzsálem, és ugyanazzal a hirdetéssel járult Vespasianus elé: *Te Caesar leszel!* És ezzel a szóval megmentette *Jabnet* és bölcseit a nagy pusztulásból. Ennek a nagy zsidó férfiúnak, *Rabban Jochanan ben Zakaj*-nak egész lényét egy gondolat töltötte be: megóvni a zsidó nép jövőjét, a *szellemet*, amely magában hordja a nép jövőjének magvait és amelynek utoleó őrei voltak *Jabne* bölcsei.

Hasonló gondolatok Edom és Izrael viszonyáról, az erő és a szellem viszonyáról, alakultak ki József lelkében is azokban a rettenetes napokban a ciszterna rejtekében. Ő is felismerte, hogy a zsidó nép nem bír megállni Róma előtt, hogy csak Róma oltalma alatt fogja tudni fenn tartani szellemi értékeit.

Ime a történelem vissza-visszaforduló kereke: az első szentély pusztulása idején is felhangzott a nagy óvaintés: „*Aki e városban lakik, fegyver, éhség és döghalál miatt kell meghalnia; aki pedig kimegy belőle és a Kaldeusokhoz szegődik, akik ostromolnak titeket, élni fog és az ő lelkét zsákmányul nyeri*“ (Jer. 21. 9.) hirdette *Jeremiás* próféta. És hetedfél évszázaddal később ugyanez az alapmotívum csendül fel eme két férfiúnak, *Rabban Jochan ben Zakaj*-nak és *József ben Mattitjá*hunak a törekvéseiben. Ami-

kor *Titus* a Jeruzsálemet védő zsidókhoz békekövetséggel küldi Józsefet, ez már rég felismerte, hogy Izrael jövőjének útja Róma jogara alatt vezet el. Szenvedélyes szavakkal igyekszik erről meggyőzni a falak őrzőit, elébük járul másodszor, harmadszor is, valósággal könyörög hozzájuk, hogy fogadják el a kedvező békefeltételeket kiküldőjétől, Titustól, akinek hatalmában áll, hogy megváltsa őket szenvedéseiktől. De miként nagy elődje, *Jeremiás* próféta, József is mindannyiszor csupán megszegyenítéseket kap válaszul nyilak és kövek kíséretében azok részéről, akik már maguk előtt látták ebben a góg-magógi csatában halálukat a közeledő napok végén, hősi, szent halálukat, ami maga a nagy megváltás.

Azután bekövetkezik a vég: József próféciája egészében beteljesedik. Szemei előtt emészti fel a pusztulás tüze a Szentély pompás épületét. József szívében egy egész világ dől romba. Nincs többé Jeruzsálem, nincs többé zsidó állam, nincs többé Szentély, a nép elvesztette a politikai-nemzeti önállóság utolsó morzsáját is. És ekkor felismeri József, hogy a történelmi elhivatottság, melyet már régóta érez magában, sokkal több, mint egyéni életének tartalma és célja, mert nagy és általános nemzeti-zsidó feladat az, amelyet el fog végezni ezen háború történetének és más történeti műveknek a megírásával. És rá kell mutatni, éppen most, az egész világ előtt, különösen pedig a letiport és szétszórt zsidó nép előtt: a felsőbbrendű szellem ereje, a magas vallási és kulturális nívó, az erkölcsi megismeréstől áthatott életút — ezek Izrael népének örök értékei, ezek azok az állandóan ható erők, melyek fennmaradását biztosítják, ezek azok a tanok, melyeket elhivatott hirdetni a világ összes népeinek.

Ez tehát az idők által meghatározott feladat, az élet és halál közti döntés végzetes órájának követelménye. És az egyetlen, aki ezt a magasztos feladatot elvégezni képes, az ő, *József ben Mattitjahu Hakóhén*, aki fiatal korában tórával, haláchával és aggáival töltötte meg szívét, aki ismerte és értette népét, történelmét, vallását és kulturáját, ő, *Josephus Flavius*, aki ezt a római világ előtt teljesen idegen, a római galut fiaitól pedig nagyrészt elfelejtett anyagot oly tetszetős formában és azon a csiszolt nyelven tudja előadni, hogy az képes legyen közelférközni ezekhez a görög és római irodalmon nevelt emberekhez.

Ez az oktató, tanító célzat érezhető a „Zsidó régiségek“ minden történeti elbeszélésén, Izrael „ősrégi voltának“ gondolata pedig (ez a fogalom felölelte a kor felfogása szerint a nép nemességét, magasrendűségét és a vallásos és szellemi élet minden terén való kiválóságát) központi helyet foglal el Josephus *Apion elleni* vitairatában, mely tele van szelleméllével és maró gúnnyal az egyiptomi grammatikus és zsidógyűlölő társai ellen.

Josephusnak ezek a könyvei és iratai, melyekbe beleöntötte egész szívét-lelkét, hűséges tanuságot és bizonyágot tesznek népéhez és vallásához való viszonyáról. Josephus mindvégig küzdött Róma ellen. Először karddal, nyilakkal, kövekkel és forró olajjal, majd amikor ebben a harcban elbukott, a toll élével, Izrael népének ezzel az öröktől fogva való izzó és lángoló hűséges fegyverével.

Josephus nagy irodalmi karriert futott be Rómában. A Flavius házbeli Caesarok elhalmozták kitüntetésekkel, kétségtelenül nem egy könyvkiadó-cég fordult hozzá irodalmi rendelésekkel, de ő sohasem adta el tollát, nem írt egyetlen sort sem, mely nem lett volna Izrael ügyének szentelve! Élete végéig hűséges maradt a zsidó néphez és valláshoz és egész lelkével szolgálta Izraelt, melynek éppen azokban a napokban, a hosszú számkivetettség kezdetén, nagy szüksége volt maradandó és konzerváló szellemi értékek felhalmozására.

SOLOMON SCHECHTER - A KATOLIKUS ZSIDÓSÁG HARCOSA BEN SIRA ÉS A SCOTLAND YARD — A VIDÁM THEOLÓGUS

Száz évvel a francia forradalom után vértelen forradalmat csinált a zsidó irodalomban Solomon Schechter, amikor Kairó ősrégi zsinagógájának könyvtárából, a *Genizát*, tárta fel a tudomány világának. Kiemelkedő pont volt ez egy tüneményes pályafutásban, mely a moldvai kis *Focsáni* faluban, a szabadságharc leveretésének évében kezdődött. Káprázatos a *metsző fiának* útja, mely *Cambridge tanszékén át az amerikai Rabbiszeminárium rektori állásához vezetett.*

Értékes (chanukkai) ajándékot adott a *Jewish Publication Society of Amerika* a nagy emberek életének tanulmányozóinak, Norman Bentwich kitűnő Schechter életrajzával. „A zsidó szellem e hősiei védelmezője a Makkabeusokat juttatja eszünkbe“, írja Professor Bentwich.

Schechter volt a tanítója a nemrég elhunyt Claude Montefiore-nek, az angol liberális mozgalom atyjának, Berlinben. Harmincas éveiben kelt át a csatornán angol patrónusának biztatására. Noha örömmel hagyta hátra a német theológusok bibliaromboló kritikáját, amelyet ő „felső antiszemitizmusnak“ nevezett, nem talált szelleméhez méltó környezetet a „megsebezhetetlenül tudatlan“ angol zsidóságban. A gyakorlati angol szellem a kötelességérzet és a mult tiszteletén kívül nem ért rá buzgólkodásra, felhevülésre és lelkesedésre. A zsidóság az előjárók magántulajdona volt és a hitközség nagyrészt nem érdekelte. A fiatal tudós két emberben találta meg a zsidó tudomány képviselőit Angliában. Mindkettő magyar származású volt. Neubauer Adolf *Oxfordban* működött, Schuller-Szinessy Simon, Kossuth katonája, a *Christ's College* rabbinikus tanszékét foglalta el *Cambridgeben*. Talán hadi multjának tudható be, hogy rohamszerű heveséggel vádolta Schechtert plágium miatt. A sors kegyetlen iróniája úgy akarta, hogy Schechter lépjen ellenfelének állásába abban a kollégiumban, melynek Milton és Darwin volt egykori növendéke.

Schechter elsősorban a zsidó theológia harcosa volt és a katolikus zsidóság, Kelal Jisrael rettenthetetlen bajnoka és védelmezője. Fájdalommal látta, hogy keresztény theológusok ápolják a szent zsidó irodalmat, a könyvek könyvét, a Bibliát. Ő fedezte fel zsidónak-kereszténynek egyaránt, hogy van zsidó theológia. Humoros és könnyed silusával bebizonyította, hogy azt a theológiát poros szeljegyzetek nélkül is lehet olvasni. Schechter vidám theológus volt és mulattató leírásaival a legszárazabb kéziratba életet öntött. Páratlan népszerűségnek örvendett *Cambridgeben*, ahol keresztény tudósok, mint szenthez jöttek hozzá tanításért.

Két művelt skót nő egy Palesztinában vásárolt kéziratot mutatott be Schechternek. A tudós szeme izgalommal fedezte fel benne az apokrif Ben Szira héber szövegét. Csak egy pár lap volt. Hol van a többi? Norman Bentwich úglátszik célzatosan elkerülte a detektívregénybe illő kairói Geniza felfedezését. A kairói zsinagóga rejtett padlása volt a kézirat töredékek otthona. Lelketlen és pénzéhes kereskedők az értékes kéziratokat darabokra tépték és világszerte árulták a legtöbbet ígérő múzeumnak. Schechter ennek végét vetett. A Scotland Yard közreműködésével lefűlelte a zugárusokat kincsesbarlangjukban. A kéziratokat, mint az angol állam tulajdonát lefoglalta és Cambridgebe szállította. Azóta nemcsak Ben Szira könyvének teljes héber szövegét, hanem évszázadok történetét ismertette meg velünk a Geniza. Még mindig rengeteg munka vár a szorgalmas tudósra.

Fontosabbnak találta azonban a Geniza felfedezésénél a zsidó önértetnek újra felfedezését. Ezt a felfedezést csak a zsidó irodalom és mult ápolásával és tanulmányozásával tartotta lehetségesnek. Az volt a véleménye, hogy a zsidó szellemi kultúrának nincs felelősségteljes vezére. Ötvenhárom éves kora ellenére elvállalta New York rabbiszemináriumának rektori állását. Cambridge nem szívesen vált meg az embertől, aki „precedens nélkül tágította meg a zsidó irodalom ismeretét a modern időkben“. Amerikában még nagyobb csalódásban volt része, ahol naponként tanulta: „szeresd önmagadat tiszta szívedből és minden erőddel, mert senki más nem teszi meg ezt érted.“ Az amerikai, mint az angol reform zsidóságban az asszimilánsok szabadkozva hirdették a tant, hogy a zsidó vallás tulajdonképpen minden lehető dologgal rokonszenvez és semmi ellen se foglal álláspontot. Schechter prófétai hévvel hirdette, hogy a zsidóság sok mindennek határozott ellensége. A zsidó vallásnak el nem hallgatható imperatívuszai vannak és az egyéntől maximumot követel és nem kényelmi, kirakatvallást. Schechter nemcsak azt tudta, jegyzi meg szellemesen Bentwich, hogy mi a zsidóság, hanem azt is tudta, amit a világ nem tudott a zsidóságról. „Vallás dogma és tan nélkül, idegbajos jelenség“. Nem az a kérdés, magyarázza Schechter a Talmud bölcsseit, hogy milyen az Isten lény, hanem az, hogy milyen lénynek várja el az Isten az embert. Legyen Ción először az otthonban. Szenvedélyes zsidó érzéseit gyönyörűen fejezi ki mondása: „Részemre a Tefilin a lobogó, a Tóra a Magna Charta és a zsinagóga a parlament“.

Ami Zunz volt a német zsidóságnak, az volt Schechter az angolul beszélő zsidóságnak. „Nem kell szabadkozunk azért, hogy zsidók vagyunk“. Ez volt Schechter örökké visszatérő jelszava. Ideálja a minden szenvedéssel dacoló, önértetes, makkabeusi zsidó, aki összes üldözőit túlélte örök, eszményi küzdelmeiben.

Rev. Emil Ehrnthal (London).

Vihar

PETERDI ANDOR: GONDOT OKOZ A TEHÉNKE

Az embert máma úgy sodorja ez a világvihar, mint a szél a sorvadt falevelet. Senki se biztos a maga helyén s ebben bizony én sem vagyok kivétel. Ma ide, holnap amoda taszigálnak a körülmények. Jó darabig úri csöndességben, fönt laktam a Rózsadombon, jómódú, mondhatnám gazdag emberek szomszédságában. Villák, parkok, gyönyörű díszkertek között; most meg messze a városon kívül egy telepen a szegény emberek világa vesz körül. Örömmel szóbaelegyednek s holdogok, ha kitergegethik bajaikat, ha akad olyan ember, aki látszólagos részvéttel meghallgatja őket.

Így pislantottam én is bele az életükbe, a lelkükbe, mialatt keresztül-kasul bejártam új telepüket s összeismerkedtem velük. Mindenkinek meg van ott — és hol nem? — a maga kis és nagy baja, de mégis a legmegindítóbb a mészáros tragédiája, akinek már én sem adhattam tanácsot, legfeljebb egy vigasztaló mesét, amely hasonló volt az ő történetéhez s amelynek hőse az én derék nagyapám volt, aki immár harminc esztendeje ott nyugszik a kis falusi temetőben s immár mitsem tud a mai nehéz és különös világról. Ő is mészáros volt s ő is hasonló bajokkal kínlódta át mesterségével az életet.

Elmondom hát a telep mészárosának a hétköznapi tragédiáját, úgy, ahogy ő tőle tudom, majd pedig a nagyapámét, amelyet jó negyvenöt esztendő előtt saját eszemmel, szememmel végigéltem, végignéztem. A két eset között majd egy félszázad időtávolság van s mégis az ember úgy érzi, hogy azóta sem változott a világ, a szegény ember élete, akkor is olyan nehéz volt, akárcsak ma. Mind-egy, hogy 1882-től számított az esztendő, vagy 1932-től.

*

A mészáros kint áll az üzletajtóban, amikor éppen arra haladok. Köszöntjük egymást szokás szerint, de ő ezúttal megállít.

— Búcsúzunk, szerkesztő úr, holnap már nem talál itt, ha erre jön.

Meglepetve nézek elbúsult arcába.

— Nos, mi történt?

— Elmegyek. Itt hagyom a telepet.

— Hát mért olyan hirtelen? — kérdezem.

— Nem is olyan hirtelen. Itt voltam egy esztendeig, próbáltam, amíg lehetett, de most már nem megy tovább. Elfogyott a pénzecske, nincs tehénke, nincs mészárszék, ennyi az egész. Akik tartoznak, nem fizetnek, én meg tovább nem bírom se hitellel, se anélkül. Holnap már ki se nyitok.

Látszott rajta, hogy mialatt ezeket mondja, egy világ omlik össze benne. Kezdheti újra az életet, nehezebben, mint valaha, amikor még fiatal volt, töretlen erejű s telítve hittel, bizalommal, de most, most itt áll jóval túl élete delén, pénz nélkül, remény nélkül s nem tudja, hogy mihez kezdjen, hogy maradék életét tovább tengethesse.

— Holnap már ki se nyitok... — sóhajtott a bólogatott gondterhes fejével.

Vigasztalni akartam, de nem akarván megszokott együgyűségeket mondani, elmondtam neki a nagyapám esetét, amely éppen egy fél évszázad előtt történt s imigyen kezdtem:

— Elmondok magának egy történetet, ezt is azért mondom el, hogy ne csüggedjen, mert minden jóra fordulhat, a maga sorsa is és a világ sorsa is.

— Az én nagyapám is mészáros volt fönt a Felvidéken, egy jámbor, derék, tót község mészárosa volt. Hat esztendősen lehettem akkor. Nála nevelkedtem, mert ked-

venc unokája voltam, jómagam pedig özvegy ember s tán azért is ragaszkodott úgy hozzám. Néha maga főzte a vacsoránkat, leggyakrabban gombalevest is, mert azt nagyon szerette. Egy napon aztán, mialatt így kettecskén együtt ültünk az asztalnál, azt mondja nekem:

— Fiam, gondot okoz a tehénke. Nincs pénzem, nem mehetek holnap a vásárra. Nem tudom, mi lesz velünk. A húst mind kimértem hitelre s csak aratás után tudok megint a pénzemhez jutni. Holnap ki se nyitok.

Az én gyerekeszemmél, ha nem is fogtam föl teljes valóságában ezt a szerencsétlenséget, de mégis éreztem, hogy a nagyapámat nagy baj érte.

Másnap nem nyitotta ki a mészárszéket s láttam, hogy egyre-másra jönnek az emberek a lakásba, körülveszik nagyapámat, tanácskoznak, hadonásznak, beszélgetnek, aztán megint ahogy jöttek, úgy el is mentek. Tudtam, hogy ez a búcsújárás, ez a különös, sok hangos beszéd mind csak a tehénke miatt van, amit a nagyapám nem tudott megvenni a vásáron.

S amint így gondba merülve kinézek az udvari szoba ablakán, hát egyszer csak azt látom, hogy egy öreg atyafi vezet egy tehenet az udvarba s az ablak elé érve, odaszól hozzám:

— Küldd ki a nagyapádat, hoztam neki tehenet!

Erre én harsányan beszéltem a másik szobába, ahol nagyapám az asztalra könyökölve pipált.

— Tehenet hoztak, nagyapa!

— Te talán megholondultál, hogy tehenet látsz az üres udvaron — szól a nagyapám s pipálva jön az ablakhoz, de mikor meglátta, hogy valóság, amit mondtam, fejét csóválva, így szólt:

— Csakugyan, igazad volt. Hát ez meg milyen istencsudája? — s ezzel már ment is kifelé.

— Tehenet hoztam, Mászórko, — szóljt jóságosan a tót atyafi s odanyújtotta nagyapám felé a vezetőkötelet. — Vágd le, ha pénzed lesz, majd megfizeted.

— Előbb alkudjunk meg, jó szomszéd — szóljt a nagyapám —, aztán nem bánom, ha itthagysz. Tudni akarom, hogy mi az ára és mivel tartozom neked.

A derék szomszéd azonban nem mondott árat, csak ezt hajtogatta egyre:

— Annyit adsz érte, amennyit neked megér, amikor kimérted. Becsületes ember vagy, azért is hoztam a tehenet s megbízom benned.

Nagyapám a tehénkét levágta, kimérte s attól kezdve megint ment minden a rendes kerékvágásban és minden héten került új tehén az udvarba. Eddig szóljt a mesém.

Az én mészárosom türelmesen hallgatott, aztán így szólt:

— Látja uram én is becsületes ember vagyok, tehén is volna elég, csak hogy hiányzik az ember, aki az udvaromba vezetné a tehenet mondván:

— Becsületes embernek ismerlek, te megfizeted, ha lesz pénzed.

Ez a világ baja s ez az én bajom is, hogy nem híznak egymásban, s ezért nem nyitom ki holnap a mészárszéket.

— De holnap már minden másképp lehet.

— No, isten áldja szerkesztő úr, én még itt leszek holnap, talán nekem is bevezetnek egy tehenet az udvarba. Ha ez megesik, akkor bizom abba, hogy minden megváltozik.

S ezzel mosolyogva elváltunk. Sokszor sétálgattam még a mészáros felé azóta, de üzlete mindig csukva volt. Nem vezettek tehenet az udvarába.

dult föl a hegyekből századokon át lappangva szivárgó és kristálytisztára szűrődött víz és kereste az utat a rétegek között, hogy tovafulthasson állat és ember, virág és madár felüdítésére, de egyelőre nem engedték tovább, szétáradt tehát és megállapodott a hatalmas verem fenekén. Közben be is esteledett és meggyújtották a hatalmas máglyatüzet, amelyet körülraktak földbeszúrt, rögtönzött rongyfigurákkal, amik a telep tulsó oldaláról, ahol a fegyveres osztag helyezkedett el, tökéletesen azt a hatást keltették, hogy egy kedélyes, gyanútlan társaság gyönyörködik a lángok játékában. Könnyen elképzelhető, hogy nagyobb távolságról ez a látszat csak fokozódott. Este tíz óra körül dördült el az első ellenséges fegyver a gyanútlanlanságot és készületlenséget játszó hangulat tetőpontján: a tűz álfiguráinak adresszálván a golyókat. E hadicsel tervezője jól sejtve, hogy ez a töltenypusztító-trükk beválik, előre gondoskodott a tűz élesztésének veszélytelen módjáról is. Mégpedig úgy oldotta meg ezt a kérdést, hogy a tűz közvetlen közelében egy vasdorongot erősített a földbe, amelybe hatalmas ellipszisban dróthuzalt fűzött, ennek a drótellipszisnek a kerületére a távolabbi megfigyelőhelyen fadarabokat kötöztek, amelyeket az ellipszis-dróttal bele lehetett húzni a tűzbe, ahol a kötözőspárga egy-kettőre leégett a drótról és a fadarab belepottyant a tűzbe, mire pedig a drót megfordult, a lángban járt része már ki is hült és így újra megfogható volt. Miközben szólt a zene és harsogott a dal, így élesztették a tüzet, amely egyre dühösítőbb célpontul szolgált mozdulatlan figuráival. A tűz lobogott, a gallyak recsegték, a golyók pedig egyre sűrűbben zúgtak és fűtyültek a tűz felé. Ez így tartott másfél-két órán keresztül, anélkül, hogy a védőcsapat, amelynek egy része hosszú földhányás mögül figyelte a golyópazarlást és várta a rohamot, a másik része pedig a homokzsákok mögött helyezkedett el, egyetlen lövéssel reagált volna.

— Csak hadd pocsékolják a municiót!

— Úgy látszik, van nekik elég!

— Úgy, úgy, na még egy pár száz golyót az ócska gátlutbeli kalapokra, úgy sincs rájuk szükségünk itten.

— Csak oda vele, legalább szellősek lesznek az öszvérek fején, amikor hajtjuk őket a szántás és aratás nehéz munkájában.

És miközben így kedélyeskedtek az arab golyók céltalan pazarlása fölött, hirtelen vad és dermesztő ordítással tört fel a sötétség mélyéből a banditák rohama, amely a megsemmisítő golyózápor üdvözetét meg sem kaphatta egészen, mert fegyveres derékcsoportjával éktelen sikoltások között zuhant bele a verem agyagos vizébe. A gyilkokkal és lándzsákkal felszerelt szárnyecsapat pedig megtorpanva omlott össze vagy hátrált meg. De csak néhány könnyebb sebesültnek sikerült visszafutnia az éj leple alatt, akiket már nem is volt érdemes üldözőbe venni. Ezek vitték haza az új kibbuc Tirát-Cvi első nagy győzelmének a hírét övéikhez, akik másnap már jöttek is asszonyi jajongással sírva és megalázkodva, hogy halottaikat elvihessék és kiválthassák azokat, akik a verem vizében a halottak halmán dideregve még életben voltak. Miután a kvucabeliek gyönyörűen kikövezték a verem fenekét meg falait, elnevezték az üdítő forrást *Mákor Hánicáchon*, a *Győzelem Forrásának*. A rongyos hábfigurákat pedig kiemelték a földből és ujjongva, táncolva, zeneszerszámok és kürtök harsogása mellett körülhordozták az egész telepen, folyton ezt kiabálva Erec Jiszráel minden tája felé:

— Ünnepeljétek a mi rongyos bábjainkat! Ezek arattak győzelmet ellenségeinken!

A tömeg pedig tapsolva ordította: Hedád, hedád! Üdv a mi szerény és igénytelen hőseinknek. Üdv!

BARÁT ENDRE:

SZÓLALJ. ISTEN...

„Aszáf zsoltáros éneke. Isten ne veszteljed, ne hallgass és ne nyugodjál Isten. 83. zsoltár.

*Vad lárma kél most szerteszét,
Pokoli zaj, harc, lázító beszéd,
Halálgép berreg, bomba zúg,
Szitok röpköd s gonosz hazug
Szavak szállnak, mérges szavak
És jaj zokog, sóhaj szakad, —
Tombol, üvölt, sír a világ, —
Isten, ne maradj hallgató!*

*Most gyász jajong, bánat sikolt,
Bosszú liheg és gyűlölség rikolt,
Döbrent a rettegés, zúg a harag, —
Isten, ne maradj hallgató!
Szózatot zengess a világ előtt,
Kiálts az Űrbe, — bérctetők
Felett szálljon szavad, fenségesen, vadul.
Hogy mindenek szavát harsogja túl!...*

*Mert háborognak ellenségeid,
Kiáltják: „nincs igazság, félre hit
És félre béke!” — szőnek terveket,
Sirdogálnak az éhes gyermekek,
Verejték hull és könny és vér buzog,
Tort ülnek gőgös filiszteusok,
Vészt víjjognak a halálmadarak. —
Isten, ne maradj hallgató, —
Most szólj, kiálts, zengesd meg a szavad,
Dörögj a gazra: megállj, nem szabad!
A dölyfös rablók megriadjanak,
Rivallj rájuk, ne maradj hallgató!
Ne várj, ne tűrj, ne nézz el, ne habozz,
Isten, hangod legyen írtózatos!
Zúgd, hogy elég volt, zúgd, hogy ne tovább, —
Hogy hőköljön meg ez a rossz világ,
Kiáltsad túl e szörnyű, vad kaoszt, —
Mert nagy szükség van a szavadra most!...
Mert vád riad és vad jelszó rikolt,
Orgyilkosok fölött virraszt a hold,
Vészjel sívít, hegy omlik, part szakad!...*

Isten, ne maradj hallgató!...

PESZACH

Annyira megnehezült a zsidó élet, annyira megnehezültek a szívek, hogy alig érezzük a koratavas gyönyörűségeit, hóvirágtól és ibolyától ékes hangulatát. A közelgő peszach hangulatát sem érezzük. Alig gondolunk az elkövetkezendő ünnepre, a szabadság, a szabadulás ünnepére. És ha mégis rávetődik a gondolatunk, nem árad öröm belőle, mint más esztendőkből. Mégis egy fiatal szeminárium-i növendék, egy alig 18 éves induló tehetség, Eisler

László, elhozta nekünk a peszach varázsát. Újszerű, kedves, vidám Haggadája, melynek egyik lapját itt bemutatjuk, mosolyt csal az ajkakra, örömet a szívekbe. Ötletes rajzai, amelyek alig árulják el, hogy eddig nem tanult rajzolni, a gyermekvilágba helyezik a peszach ünnepét. Abba a világba, amelyben még ma is örömteljes szenzáció ez a csodálatos ünnep a naiv kérdésekkel és a komoly feleletekkel, a nagy, egy nép sorsát formáló történéssel. Helyesen érezte és adta vissza ezt a szellemet Eisler László és ebből a kis könyvből, amelyet a mese kék-zöld színeibe öltöztetett, a régi peszachok bizakodó hangulata árad.

J. L. PEREC: A KUTYÁK SZÉDERESTJE

„Kanszkavalai Jánkl” — így hívták az úgazdag, mihaszna és műveletlen zsidót — Bál Sémhez utazott.

Bál Sém jókedélyű ember volt. Ráncok ültek azonban homlokára, midőn megpillantotta ezt az „urat”.

Az urat, aki nagyra nőtt, öntelt és a „Chevra Kadisa” gábejévé akarja választatni magát. De választás után, nem neki kedvezvén a sors, rögtön összezördül a pappal és községgel. És hogy a „mitnágéd”¹ a város lakóit még jobban dühítse, kapja magát és elutazik Bál Sémhez...

Másfajta, közönséges ember életével játszott volna hasonló esetben. De ki mer pörbe szállni egy ilyen hatalmas úrral? A kutya ugatnak, a karaván halad... Lényege a kapkodó durvaság és mint a fajankó, mindig az élre ugrik. Imádkozni akarnak — ő már el is foglalta az oltárt. Ha pedig arról van szó, hogy mezüment² bencsoljanak, a boros serleg már a kezében is van.

Másoknak mindig a szavába vág. Beszélgessenek bár a tóráról — ő rögvést ott terem:

— Kancát vettem, uraim, — ez volt aztán a vásár!

És kitátja száját, mintha valami kéjes falatot enne.

Egyszer meg valami lóostor-üggyel bolondította meg a társaságot.

— De uraim, színarany tartója volt! Gróf Potocky lakájától kaptam ajándékba... És aki ilyet még nem látott...

Ráadásul még fukar is a végtelenségig.

Zsebében arany tubákos szelencét hord. Hogy hencegjen vele, gyakran előrántja, csillogtatja és ujjával megkoppantja: hadd lássák és hadd hallják! Egyszóval: a társasága kibírhatatlan. És történt, hogy hősünk húsvét félünnepén Bál Sémhez utazott. Ott is maradt szombatra, egy

¹ Ellenzéki, aki chasszideusokkal szemben a tagadás álláspontjára helyezkedik.

² Három emberből álló társaság asztali áldása az étkezés után.

asztalnál helyezkedett el a hívekkel, akik hallgatagon ültek.

Bál Sém pedig beszélni kezdett az imáról. Megmagyarázta, hogyan szállnak fel, hogyan érkeznek meg rendeltetési helyükre, az isteni trónus elé. Kifejtette, hogy az imák nem egyszerre és nem egy csoportban indulnak el.

És aztán megmagyarázta azt is, hogy mint e földön mindennek, az imának is van teste és lelke: az ő szava az ő teste és az ő áhitata az ő lelke. És boldog az az ember, akinek sok az áhitata és akinek az imája, mint valami tiszta fény száll fel, anélkül, hogy profán testiség keverednék belé; és a világ semmilyen szellemének nincsen hatalma fölötte... És jaj annak az embernek, akinek sok a szava, de kevés az áhitata, mert imáját átfonja a testiség és csak lomhán szállhat tova...

— Az ilyen ima — mondotta — lóg a levegőben, megakad a tetők fölött és belekapaszkodik a fák ágaiba... néha rossz szellem ragadja meg és ledönti a mélybe, gödörökbe és barlangokba...

— De mindezek ellenére — tette még hozzá — nincsen haszontalan ima. Csakhogy várnia kell, míg elillan Isten haragja. Kedvező idő esetén aztán, midőn tiszta, felhőtlen az ég és a szél sem fúj, lassanként felemelkedik, felszáll Isten irgalmával.

— Ez a titka annak, hogy „nem szunnyad és nem alszik Izrael öre”. Ugyszólván ideje sincs erre. Hiszen az imák nem egyszerre és nem meghatározott időben érkeznek. Van nekik korán érkezők és későn jövők. Előbb a jámborok, utánuk a mitnágédek öntik ki fohászukat, majd a chasszidok verik fejüket a falba. És azután a különböző akadályok miatt megkésett imák érkeznek nagy össze-visszaságban. Majd azok, amelyek megsérültek és a cadiknak kellett őket kijavítani. Vagyis: az Irgalmas mindig el van foglalva. Áll a vártán...

Bál Sémtov mintha megfeledkezett volna a szombatról és az ünnepről, egy fájdalmas sóhajjal folytatta:

— De hogyan is emelkedjék és szálljon fel ama zsidó imája, akinek figyelme közben a gabonára meg a búzára irányul?

— Hátha még rossz gondolatok járkálnak az imádkozó fejében... Minden a saját gyökere felé hajlik és a rossz gondolatokat is a pokol torka vonzza...

— És ha százhusz esztendő után ez az ember meghal, kimúlik, az égbe kerül, hogy számot adjon tetteiről. Mérleg elé állítják és lemérik a tetteit. Jön a mennyei vádló telt marokkal. A védő pedig üres kezekkel áll a követel-serpenyő mellett.

— A lélek ordít, mint a sakál: uram, hiszen háromszor imádkoztam napjában. Hol vannak hát az én imáim?

— És hogy lássa a lélek, az ítélet jogos, kivezetik a törvénykezés épületéből, megnyitják előtte az ég kapuját és megparancsolják neki, hogy nézzen le a földre. És ő letekint és látja, hogy ime porban és piszokban fetrengenek imái...

Ekkor jut eszébe a bölcsnek, hogy „sábesz hálemajd” van és hogy eloszlassa bánatukat, örömmel jelenti:

— Jó hírem van a számotokra! Megtudtam, hogy széderünk minden akadály nélkül feljutott és igen kedvezően fogadták.

A fajankó hirtelen felugrik:

— És az én széderem?...

Bál Sém nyugodtan válaszolta neki:

— Még nem érkezett oda... A szédered hibás, javításra szorul...

— Honnan tudja ezt a Rabbi?

— Az ajtómon kilincsel és gyógyításra vágyik...

A fajankó hiszi is, meg nem is. Tovább kérdez.

— És mikor nyitod meg előtte kapudat?

— Még ma — felelte Bál Sém —, rögtön hávdóló után.

Aztán a hívekhez fordult:

— Gyertek mindannyian és lássátok...

*

És ugyanabból a mitnágéd városból jött hozzánk egy mölamed is, hogy nálunk töltse az ünnepeket. Gazdájának pedig azt mondotta, hogy falura utazik a feleségéhez.

Megrettent, mikor a gövirt¹ megpillantotta. Az majd hazamegy és elmondja... a mitnágédek rázúdulnak és agyonnyomorítják... A mölamed szállásadójához rohan, elrejtőzik és türelmetlenül várja ott a gövir távozását.

A hívek megszánják, visznek neki *srájimot* és kevés bort, hogy felüdüljön lelke.

Aztán megkérdik tőle, hogyan szokott lefolyni a gövir szédere.

A mölamed nagyot köpött:

— Az ő szédere — kutyaszéder.

— Hogy érted ezt?

— Hát csak így! Ez a gövir nem él testvérei között. Háza a külvárosban van, közel az urak tanyáihoz, hogy másokat megelőzve, rögtön ott teremhessen, ha üzletről van szó. És mert a rablóktól fél, kutyákat tart. Ezek aztán egyetlen zsidót sem eresztenek a háza tájékára. Persze, a zsugorinak ez minden vágya... Szombaton, vagy más ünnepkor az „olénu” befejezésére már ideje sem jut, mert — kergeti a gyomra... És csak úgy félvállról, rohanása közben adja ki parancsát a sámesznek:

— Halod, te fickó, küldj hozzám koldusokat, annyit, amennyi neked éppen jól esik...

Husvét estéjén a gögös még hozzácsapja: kol dichöfin.. mindenkit, aki éhes...

A sámesz tényleg menesztí az embereit. De hiába rohannak a gazdag nyomában, utól már nem érik. És mikor a háza elé érnek, az ajtók már csukva, az ablakredőnyök

már lebocsátva, nyelvöltögetve csaholnak a kutyák.. Nincs felelet, a szegények kiáltó hangjaira... És merész-kedjék csak valaki közelebb, a ruhája már is széttépve, a lába már is megsebezve....

Természetesen a sámesz beszüntette a vendégküldéseket. De ő azért megteszi mindenkor a magáét: „Küldj, amennyit csak akarsz... kol dichöfin...”

Ám lássuk, mi történt a széderével!

*

Hávdóló után a terem már zsúfolásig megtelt. Ott ül a gövir is a szorongók között, kissé szégyenülten, remegve, de gúnyolódó, kaméleon arccal.

Bál Sém parancsára becsukják az ajtókat és ablakokat. A gövir feláll, kicsit tétovázik, majd távozni akar...

De nem engedik. Egy kinyújtott kéz hátulról nyakoncsípi és visszaülteti a padra.

Mikor pedig Bál Sémtov megparancsolja, hogy a gyermeket is oltsák el, sötét rémület fogja el és ordít, mint a nyakaszegett borjú.

— Nem, nem akarom látni semmi szín alatt sem!...

Bál Sém a sámeszhez hajol és valamit a fülébe súg. Ez elkiáltja magát a sötétségben és hangja olyan, mintha valakit a tórához hívna:

— A gövir szédere álljon el:...

És a sötétben rögtön utána felhangzik a széder:

— „אָדִים דִּינִי” — rabszolgák voltunk...

A hang a gövir hangja.

És ebben a pillanatban:

— „Vau-vau-vau!” — A kutyák ordítva ugatnak.

Majd: „לִפְרָאָה בְּמִצְרַיִם” — Fáraónál Egyiptomban kol dichöfin... és vau-vau-vau!...

*

A gövir eltűnt a homályban és többé soha nem tért vissza.

Fordította: dr. Berkovits József (Debrecen)

ARI IBN-ZAHAV:

A SCOPUS HEGYÉRŐL

Reggel és este, reggel és este látlak Jeruzsálem. környöskörül s nem lakik jól szemem

Amott az Oltár hegye csókolja az eget, és amott sivatag tengere csókolja a mélységeket

S tenger és hegy között szívem — áll mint bástyája falaidnak, egész valómmal simulok hozzád. —

Nem város vagy te nékem, nem kövek a falaid, köveid rímgyöngyfűzések, s magad szent zsoltár.

A világ alkotója dalolt téged, mikor befejezte ős napoknak teremtését

És szemeink meritik az áhítat halk hangjait

Isten Énekének Énekétől,

És száll a dal földed felett, és mi énekelünk és hiszünk, mi rímfűzők-építők,

S körülötted a dombok és Moab kék hegyei a dalnak megmerevedett foszlányai.

A prófétákat megérinté egy zengésed és sustorgott bennük mint tűzhányó hegy, —

Mikor feléd nézek, és körültekintek, szégyellem bús dadogásom és elnémulok —

Elnémulok, — — —

¹ Ūr, gazdag: itt gúnyos értelemben.

SZIFRÉNU*

Megjelent a SZIFRÉNU második, javított kiadása.

E sorok röviden arra a kérdésre akarnak válaszolni, hogy indokolt-e *Groszman* Gyula tankönyvének ezen újabb kiadása. Helyesebben: indokolt-e a SZIFRÉNU ezen újabb kiadását megkövetelő nagy népszerűség, mely a miskolci zsidó fiúiskola tanárának e könyvéből szinte „hivatalos” héber tankönyvet csinált az ország mindazon középiskoláiban, ahol a héber nyelvet vagy önálló tantárgyként, vagy pedig a hittan keretén belül tanítják.

I. Mi az abszolút mértéket alkalmazva akarjuk a kérdést megválaszolni. Ehhez azonban előbb tisztában kell lennünk azzal, hogy a SZIFRÉNU milyen célt akar szolgálni. Vajjon a) a zsidó vallás oktatásának segédkönyve: a vallási kútfőink, történelmünk forrásai, nyelvének és szellemének feltétlenül szükséges módszeres bevezetése akar-e lenni, mely a szentírás és a sziddur eredeti szövegében való, biztos nyelvismereteken alapuló tájékozottsághoz segít, avagy pedig b) a gyakorlati héber nyelvnek szóban és írásban való elsajátítására akar-e előkészíteni, vagy esetleg c) mindkettőt egyesítve, az irodalmi ismereteken kívül az élő nyelv megtanulásához is akarná az alapot lerakni?

II. A kitűzött cél ugyanis az, amely egy tankönyv módszerét megszabja. Ha az a) pontban említett szempontot tartja szem előtt a szerző, úgy ügyelnie kell arra, hogy az egyes leckék: 1. mind nyelvileg, mind tárgyilag fokozatosan haladjanak a könnyebbről a nehezebbre; 2. feleljenek meg a tanuló lelkivilágának, induljanak ki a gyermek környezetéből, vallási életéből, élményeiből, stb.; 3. használják a modern, pszichológián alapuló nyelvoktatási fogásokat: alkalmazzák a cselekedtetést, mely a gyermeket aktivitásra bírja. Lélektani igazság, hogy a gyermek könnyebben fogja fel és sajátítja el az ismereteket, ha mellettük cselekszik is, ha azt, amit mondanak neki, el is végzik, illetve vele el is végeztetik. (Gouin sorok.) Végül, ami az előbbiből folyik, jelentsenek az olvasmányok 4. élményszerűséget a tanuló szempontjából.

De a modern nyelvoktatás módszerének a kellékeit nem hagyhatja figyelmen kívül a szerző akkor sem, ha könyvében csak a b) szempontot akarja érvényesíteni, ha feladatául csak azt tűzte ki magának, hogy tanítványai oly formában és fokban sajátítsák el a héber nyelvet, mely őket a héber nyelv írására és beszélésére képesíti. Ez esetben szükséges még, hogy a mindennapi élet fogalmait adja a tankönyv, nyújtson módot arra, hogy a leckéket a diák ne csak megértse, hanem el is tudja mondani, hogy a szavak, a kifejezések a tanulónak ne csak passzív, hanem aktív szókincsévé is váljanak. Ezt a feladatot a kérdés-felelet módszere szolgálja.

A SZIFRÉNU célkitűzése mindkét szempontnak az érvényesítése: az irodalom megértésére, szellemébe való elmélyedésre és egyúttal a gyakorlati nyelv elsajátítására módszeres bevezetést akar adni. A cél helyes. Ha a multhan akadhettek a héber nyelvnek a középiskolai hittan anyagába való felvételét ellenzők, ma már be kell lánia mindenkinek, hogy a héber nyelv nélkül zsidó nevelés nem lehetséges. „Chájjim umávet böjád hállásón!” A nyelv az élet vagy a halál titka. Mert a nyelv nemcsak grammatika és nemcsak szótár, hanem a nyelv mindenekfelett lélek.

Megállapítható, hogy a SZIFRÉNU a helyes célt helyesen meg is valósította. Szemben a külföldi héber tankönyvekkel a SZIFRÉNU vallási oktatási elemet is tartalmaz. (Az I. részben ugyan alig van ilyen nevelői elem, de

* SZIFRÉNU. Héber tankönyv középiskolák részére. Szerkesztette: *Groszman* Gyula, a miskolci izr. polg. fiúisk. nyelvtanára. I., II. Második javított kiadás. 1938. Debrecen.

a teljesen kezdő fokon a nyelvtanító meg van kötve, ami a két szempontnak kielégítő egységesítését nehezé teszi, ha nem is lehetetlenné.)

Helyes, hogy az elsőtől eltérőleg ez a kiadás a szótárban a szavakat nem fontosságuk szerint, hanem alfabétikus sorrendben hozza, hogy néhány fogalomra a mai Palesztinában inkább használatos kifejezés szerepel, hogy a jellemző ragokat nagyobb betűtípussal kiemeli. Helyes újításnak tartom még a nyelvtani elnevezések magyar fordításának a feltüntetését is. Tárgyi szempontból a SZIFRÉNU második kiadása változatlan.

Arra a kérdésre kerestük a választ, hogy indokolt-e *Groszman* könyvének ezen második kiadása? Mire a fentiek után csak az lehet a válaszuk: Egy mielőbbi harmadik, tárgyi szempontból is kiegészített, javított kiadás is!

Megragadom az alkalmat, hogy a héber nyelvoktatással kapcsolatosan általánosságban még egy megjegyzést tegyek. A tanítás sikerét és eredményét végső fokon mégsem az dönti el, hogy mennyire jó a tankönyv, hanem, hogy milyen a tanító. Nagyon kevés a héberben is képzett pedagógus. Vannak jó hebraistáink, vannak jó pedagógusaink, de jó héber pedagógusaink kis számban vannak. A Tanítóképzőtől várjuk jelentékeny reformok életheléptetésével ezen a téren a javulást.

Dr. Weisz Pál, főrabbi
(Debrecen)

HESPERIDES, A HISTORY OF THE CULTURE AND USE OF CITRUS FRUITS, cím alatt gyönyörű kiállítású, illusztrált monográfiát adott ki *S. Tolkowsky* a citrusgyümölcsökről. Tolkowsky Tel-avivban él, vezetés szerepet játszik a narancsexport megszervezésében és irányításában. De ezenfelül, amint éppen könyve mutatja, a legnagyobb szeretettel és tudományos érdeklődéssel foglalkozik mindazzal, ami a történelem és a művészet hagyományaiban a citrus-gyümölcsökre vonatkozik. Csak át kell lapozni Tolkowsky könyvét, hogy megértsük, milyen nagyfontosságú Palesztina számára a termelésnek ez az ága. Talán más országok búzatermelése, amelyből kenyér és áldás fakad, mérhető csak össze vele.

Amint a szerző előszavában elmondja, a legnagyobb nehézség, amellyel meg kellett küzdenie, az volt, hogy az ókorban és a középkorban hiányzott a citrusgyümölcsök különböző fajtáinak egységes elnevezése és ez a körülmény sok tévedésre adott alkalmat a különböző népek irodalmában. A narancsot először a kínai Shu-King, amelyet a „Történelem könyvének” neveznek, említi. Ezután már gyakran fordul elő a kínai irodalomban, így pl. Su-Tung-p'o a gazdag ember narancsoskertjét „Ezer sárgafejű rabszolgához” hasonlítja. Ugyancsak a kínaiak e nagy poétája és írója említi először a narancsból készített bort. Az a kor, amelyben Su-Tung-p'o élt (Kr. e. 1031—1101), nemcsak a kínai költészet aranykora volt, hanem a művészet és a kertészet is igen magas fokot értek el. A kis narancsot az akkori irodalom mindig mint a gazdag kínai kertjének legszebb pontját említi.

Ugy érezzük, Tolkowsky könyvét lapozgatva, a gyönyörű, régi, narancsot ábrázoló mozaikok színes reprodukcióit és a könyv többi reprodukcióit nézegetve, hogy az aranyalmák, a Hesperidák megbecsülése egyenes vonalban jutott el a különböző országokon keresztül Kínából Palesztinába. Itt is a narancsfák dús, fényes levelei, illatos fehér virágai uralják a koratavaszi tájat. És az utakon át, az autobuszok mentén bódító illatfelhőben száll az utas felé a narancsvirág üdvözlése. De ezenfelül a narancs a nép egyik legfőbb és legolcsóbb gyümölcsét, a fő exportcikket, munkát, kereskedelmet jelent Palesztinában. Tolkowsky könyve méltó a narancs jelentőségéhez. Függelékében az idevonatkozó irodalom felsorolását találjuk.

KOREIN DEZSŐ: AKTUÁLIS VISSZAEMLEKEZÉSEK

I. KI AZ AZ ÚR?

A háború után hazánkban is megalakult a Joint Distribution Committee segélybizottsága, amely az ország elit-zsidóságának tagjaiból állott. Ez a bizottság különféle irányban fejtette ki áldásos működését. Egyúttal a kommunizmus utáni antiszemita áramlat ellen is állást foglalt. Egyízben valóságos pánikszerű hangulat lett úrrá a főváros zsidóságán és a bizottság sürgős ülést tartott ez ügyben. Tanakodtak a jelenvoltak a különféle eszközök fölött és nemigen tudtak konkrét álláspontra jutni. Ekkor a bizottság egyik legtekintélyesebb, most is életben levő bölcs tagja így kiáltott fel: „*Itt már csak sem borchü segíthet.*” Közvetlenül mellettem ülő tagtársam, a magyar zsidóság azóta elhunyt kiváló politikusa, ki azonban, sajnos, sok hazai művelt vezetőhöz hasonlóan, vallási dolgokban teljesen tájékozatlan volt, csakúgy, mint a héber nyelvben és irodalomban, hozzám fordult és halkán azt kérdezte: „*Mondd kérlek, ki az az úr, akiről szó van?*”

„*Hát kedves barátom, az bizony nagy úr és az segíthet és segíteni is fog: az az Örökkévaló, a Világ Ura!*”

II. DUPLA ZSIDÓ VAGYOK.

Nem ma lettem azzá, amikor a divatos elmélet szerint fajilag és felekezetiileg is büszkén vallom magamat zsidónak, hanem már a régi jó világban, jóval a háború előtt.

Még régi pátriámban, Szombathelyen abban a szerencsében részesültem, hogy az akkori miniszterelnöknek, *Széll Kálmánnak* megtisztelő bizalmát bírtam. Talán éppen a vallásához szigorúan ragaszkodó zsidót becsülte bennem.

Mikor elsőízben Rátótra kihívatott a Kegyelmes úr, a következőképpen mutatott be feleségének, Vörösmarty Ilonának, a nagy magyar költő leányának: *Bemutatom neked kedves Ilonám Korein Dezsőt, fiatal barátomat, ezt a dupla zsidót. Ő olyan szigorúan vallásos, hogy nálunk csak gyümölcsöt fog enni.* Szíveskedjél azt szervírozni. Ekkor avatott fel engem a nagynevű államférfiú dupla zsidóvá. Erre a titulusra azóta mindig büszke voltam s most, hogy régi címem ismét szomorú aktualitást nyert, hasonlóan nyilatkoztam a napokban egy miniszteri tanácsos földimnek és iskolatársamnak. — Hogy vagy, kedves komám? — kérdé tőlem barátom. — Kitünően, kedves Jenőm, mint aféle dupla zsidó! — Hát ez micsoda új okoskodás? — *Egészen egyszerű, kedves barátom. A zsidótörvényjavaslat determinálása szerint vannak fajilag különféle zsidók: félvérűek, negyedvérűek stb. Én, kedves barátom, fajilag és felekezetiileg százszázalékos zsidónak érzem magamat, így tehát dupla zsidó vagyok, amint ezt már Nagy-Magyarország miniszterelnöke évtizedekkel ezelőtt oly bölcsen megállapította. Büszke is vagyok erre a régi titulusra. Ezért voltam, vagyok és maradok életem utolsó lehelletéig — dupla zsidó!*

Viharos tenger

E M I G R Á C I Ó

Az angol kormány foglalkozik a tervvel, hogy a brit birodalom még fejletlen területein nagyobb zsidó telepítések létesítsen. Elsősorban British Guyana, Észak-Rhodésia, Tanganyika, Kenya és Nyasszaföld jönnének számításba. A Colonial Office felszólította a zsidó organizációkat, küldjenek ezekre a területekre megbízottakat, akik a helyi angol hatóságokkal való együttműködés alapján európaiak letelepítésének minden eshetőségét tanulmányoznák. British Guyanában már dolgozik egy amerikai küldöttség, közöttük a kiváló telepítési szakértő, dr. Joseph Rosen. A nemzetközi komité elnöksége az angol terveken kívül nagyszabású telepítéseket tervez Ecuadorban, San Domingóban és a Parena-Plentagokon Braziliában. Az angol kormány csak az angol birodalom területén belül hajlandó a telepítést anyagilag is támogatni.

*

A „Times“ jelentik Johannesburgból, hogy az ottani polgármester egy banketten, amelyet az európai menekültek érdekében ottartózkodó Marley lord tiszteletére adtak, a következőket mondotta: Afrikának több bevándorlóra van szüksége, különösen Észak- és Dél-Rhodesiában, Nyasszaföldön, Tanganyikában és Kenyában van sok telepítésre alkalmas terület. A menekültek között kiváló tudósok is vannak. Ha Németországban feleslegesek, Afrikában szükség van rájuk, sőt örömmel fogadjuk be őket.

* * *

Ausztrália talán a legritkább népességű világrész, mégis csak kevés lehetőséget nyújt a bevándorlásra. A lakosság legnagyobb része a városokban torlódik össze és ezek közül némelyik hatalmas, lüktető életű európai metropolis benyomását kelti. A legtöbb kilátása van a jólépezett iparosnak és a női háztartási alkalmazottnak. Vállalkozók és mezőgazdák, ha tőkéjük van, szintén boldogulhatnak. Kereskedők és akadémikusok számára kevés lehetőség nyílik. A bevándorláshoz az ausztráliai hatóságok (Home and Territories Departmenst) engedélyre szükséges. Érvényes útleveél, rendőri erkölcsi bizonyítvány és orvosi bizonyítvány szükséges. A beutazási engedélyre legtöbb reménye van annak, akinek közeli rokona már ott él. A klíma nagyon különböző. Déli részén Ausztrália a subtropikus zónához tartozik, az északi részen a tropikushoz, a mérsékelt zónába csak a délkeleti rész esik. Ausztrália kétharmad része a világ esőben legszegényebb részéhez tartozik.

*

A bostoni Trans Lux színház 25.000 dollár értékű jegyet bocsátott a menekültek rendelkezésére.

*

Egy amerikai impresszárió egy menekült-revűben Alpar Gitta fellépését hirdeti.

*

Az Evian-bizottság ülésén a holland kormány képviselője kijelentette, hogy komissziót küld Holland-Indiába a menekültek elhelyezési lehetőségeinek tanulmányozására.

* * *

Jól informált körök véleménye szerint az angol kormány áprilisban újabb 40.000 font sterlinget fog átutalni a menekült gyermekeket támogató nemzetközi bizottsághoz. Ezzel az Anglia által adományozott összeg 100.000 fontra emelkedne.

Franciaországban, Riencrosban gyűjtőközpontot rendeztek be külföldiek számára, akik nem tudnak eleget tenni a kiutasító rendeletnek és akiket a nyilvános rend és biztonság érdekében ellenőrzés alatt kell tartani. A „Matin“ szerint eddig 40 személy van a táborban, közöttük német és osztrák zsidó menekültek, de oroszok, spanyolok, olaszok is vannak ott, akiket nemkívánatos politikai agitáció miatt törvényesen elítéltek.

* * *

Melbournei jelentés szerint a kormány elvetette azt az indítványt, hogy Ujguineában tiszta zsidó kolónia létesítését engedélyezze. Lyon miniszterelnök kijelentette, hogy a kormány ellenzi az idegeneknek zárt egységben való letelepedését, azt kívánja, hogy a bevándorlók fokról fokra beleolvadjanak a lakosságba.

* * *

Az Evianban megszervezett internacionális menekültbizottság helyeselte egy nemzetközi magánszervezet megalakulását, amelynek célja, hogy a német zsidók kivándorlását és más országokban való letelepedését anyagilag lehetővé tegye. Ez a szervezet tudatni fogja Németországgal azon igyekezetét, hogy öt éven belül otthont találjon az összes német menekültek számára.

* * *

Az Egyesült Államok eviani delegátusa, Mellon közölte, hogy a Philippi-szigetek kormányzója, Queron értesítése szerint az ottani kormány hajlandó bizonyos számú menekültet befogadni, mégpedig a 37.000 négyzetkilométer kiterjedésű, kevésbé lakott Mindanao-szigeten, ahol főképp dokkmunkások, orvosok és más hasznos munkát végzők találhatnak elhelyezkedést.

* * *

Lady Sámuel beszélte el, hogy a menekült gyermekek legutóbbi csoportja éppen péntek délután, közvetlenül a szombat beállta előtt érkezett hajón Angliába. A gyermekek, akik mind ortodox családból származtak, nem tekintve a hosszú út utáni fáradtságukat, gyalog tették meg a tekintélyes utat a kikötőtől szállásukig.

* * *

A bolgár belügyminiszter, Nedeff generális a következő nyilatkozatot tette: néhány külföldi rádióállomás azt a hírt közölte, hogy 6000 külföldi zsidót kiutasítottunk az országból. Ez nem felel meg a valóságnak. A mi országunkban a zsidóknak ugyanolyan jogaik vannak, mint más bolgár állampolgárnak. Több zsidó kapott nemrégiben, épúgy, mint más bolgár polgárok, a filantrópia terén szerzett érdemeiért kitüntetést.

* * *

A szófiai rendőrfőnökség a következő cáfolatot közölte: A külföldi lapok és rádiók híre, hogy a bolgár rendőrség 6000 külföldi zsidót kiutasított, nem felel meg a valóságnak. Egész Bulgáriában 2300 külföldi zsidó él. Ezek közül 34-et, akiknek nem volt törvényes ittartózkodási engedélyük, utasítottunk ki.

* * *

Az upsalai egyetem diákjai tüntetést rendeztek a Közép-Európából jött zsidó menekültek számának növekedése ellen. Elhatározták, hogy beadványt nyújtanak be a királyhoz, amelyben kérik a kormányt, akadályozza meg a zsidók további bevándorlását. A tüntetésben 1000 diák vett részt.

TOLLHEGYRŐL

A LONDONI KONFERENCIA

A mai világpolitikai események zűrzavarában csak egy kis pont a londoni konferencia, de a világ zsidósága számára óriási fontosságú. Talán nem mind a 16 millió zsidó figyelt oda olyan lélekzetvisszafojtva, mint a cionisták, — de csak azért, mert az összzsidóság nagy része még nem tanulta meg a legfőbb tudományt: a saját valódi érdekeinek felismerését. A londoni konferencia eredménye már régen nem csupán a cionistákat kell, hogy érdekelje. A zsidóság részére Palesztina már régen túlnőtt a cionizmus kérdésén. Régen lét vagy nemlét, becsület vagy becsületenség, élet vagy halál kérdésévé nőtte ki magát. Nemcsak azok számára, akik ott élnek, vagy ott akarnak élni, hanem azok számára is, akik a ma még liberális államok keretén belül, látszólag normális körülmények között élhetnek. Mert ezeknek is tudniuk kell: az antiszemitizmus olyan népbetegség, amelynél a megelőzés fontosabb és eredményesebb, mint a későbbi különböző gyógymódok. És éppen a Palesztina-kérdés becsületes, igazságos, ember-séges megoldása a leghathatósabb módja a megelőzésnek. Régi igazság, hogy a világ szemében a szerencsétlenség gyakran egyértelmű a bűnnel. Minél szerencsétlenebb a zsidóság, annál jobban gyűlölik. Ez is egyik oka az antiszemitizmus gyors terjedésének. „Ime — mondják — a szomszédban, milyen rettentő sorsuk van nekik és nálunk, ahol még jó dolguk van, milyen szerénytelenek, milyen to-lakodók.“ Sajnos, ebben a megállapításban van némi igaz-ság. A zsidóságnak az a rétege, amely az antiszemitiz-must előidézi és kiváltja és amely kis rétegnek hibáiért a tömegek szenvednek, nem és nem akar tanulni a szomszéd kárán. A gyűlölet két pólusból indul ki, amelyek között látszólag semmi összefüggés nincs. A zsidóság állítólagos anyagi jóléte és a zsidóság hontalansága. E kettő mögött, ha akarjuk, megtaláljuk az összefüggést. A hontalan zsidó-ság az anyagi eszközök megszerzésében kereste a biztonságot, ez egyes rétegei vagyonszerzési hajlamának magya-rázata. Persze nemcsak, hogy földje nem volt, állást, hiva-talt sem kapott. Viszont a másik parton nem keresnek ilyen magyarázatot. A történelem hosszú évszázadaiban a zsidóság *nem tudott* földet szerezni és ebből azt a vádat kovácsolták, fölcserélve az okot az okozattal, hogy *nem akarja* a föld megművelésének nehéz munkáját vállalni. És itt mindjárt mutatkozik Palesztina fontossága a zsidóság-ról való ítélet megformálásában. Az a kis darab föld, amelyet a mocsárból elhódított, máris megbecsülést szer-zett neki. Csak el kell olvasni a Peel-bizottság jelentését, hogy beszél a zsidó teljesítményről! Ha a zsidók nem vá-sárolhatnak több földet Palesztinában, ezzel egy nagy le-hetőségtől, egy nagy demonstráció lehetőségétől is elesnek. Pedig az bizonyos: a zsidóságot gyűlölni fogják, amíg hon-talan lesz. A gyűlölet másik forrása, az anyagi jólét saj-nos, rövidesen el fog tűnni, legalább is sok helyen, de a hontalanságot, a kényszerű vendégeskedést nem fogják neki a jövőben sem megbocsátani. Ha Palesztina megvalósul, ha a zsidó állam megvalósul, legyen az bármily kicsiny, és erre nézve a londoni konferencia nem mondja ki az utolsó szót, ez a gyűlölet, bár nem szűnik meg, de nor-malizálódik. Hisz gyűlöli egymást igen gyakran két nép, amelynek van földje, levegője, ege is, de ez normális gyűlölet. Normális összetevőkből alakult. A zsidóság iránti gyűlöletnek vannak misztikus, szóval nem nevezhető, kéz-zel nem tapintható forrásai. Mindig voltak, mindig van-nak és mindig lesznek. A fő, hogy ne mond hassák: Mit akar ez a nép, hogy mer igényekkel jönni jólétre és kul-túrára? Melyik föld van a lába alatt, milyen ég van a

feje felett? Mikor ezek a sorok a gépbe futnak, London-ban még folyik a furcsa tanácskozás fehérturbános, pom-pás öltözetű arabok, hideg eleganciájú angol lordok és sem pompás, sem elegáns zsidók között. Szinte játéknak látszik elvonulásokkal, haraggal és engesztelődéssel, kér-désekkel és feleletekkel. Játéknak látszik, de véresen ko-moly.

*

Hová akarják küldeni a zsidókat? Milyen földeket akar-nak megnyitni a számukra? Távoli tropusok ingoványait, őserdőktől borított földdarabokat, mocsaras lápokot. De mindez nem volna olyan rettenetes, — ha Erec Izraelben volna. Olyan földön, amelyhez érzelmi kapcsolatok fűzik a zsidóságot, ahol szívesen végez olyan munkát, amely szinte emberfeletti erőket követel. A Negev pusztaságain szívesen dacolnának a természettel, épp úgy, ahogy dacoltak az Emekben, a Chule vidéken, amelyeket felszabadítottak a halálos láz uralma alól. De idegen földön, idegen ég alatt, messze a szülőföldtől, amelynek képe kitörülhetetlenül be-léjük égette magát, messze mindattól, amiben felnőttek és nevelkedtek — mi adjon emberfeletti erőt? Lehetnek, akik elvetik ezt az egész okoskodást, mondván: csak semmi érzelmi szempont, csak a realitásokkal szabad szá-molni. És nem akarják megérteni, hogy a rettentő nehéz pionir-munkához kell az érzelmi háttér és kell, hogy na-gyobb, zárt tömegekben végezhessek, hogy az egyén az egész közösséget, mint hátvédet érezze. Kell egy dal, ami lelkesít, akár a szuronyroham előtt, egy nagy eszme, amely kibomlik, mint a zászló a fejek fölött. Aki ezt nem akarja megérteni, az nem számol azzal, mi lesz a zsidókkal a ki-telepítés után, az csak félre akarja tolni őket az útból, ki akarja vonni őket az emberi érdeklődés reflektorfényéből.

(P. E.)

A PÁRISI NAGY OPERA HOMLOKZATA.

A párisi nagy Opera homlokzatán sokáig néztem, néz-tem a szobrokat. Ott van *Meyerbeer*, *Halévy*, stb. zsidó zeneszerzők képmása. Sőt, az a pompás, forgalmas utca, amelybe az Opera legszebb homlokzata néz, egyenesen a *Rue Halévy* nevet viseli. És egy pillanatra behunytam a szemem és elgondoltam: lehetséges-e, hogy ezek a szobrok és az utcanévtábla mutató táblák lekerüljenek innen vala-mikor, mert Meyerbeer, Halévy — zsidó volt, sőt az utóbbi operát is írt „A zsidó nő“ címen?

MINT A HAL A VIZBEN...

A Triestből Tel-Avivba menő „Gerusalemme” óriási tartályokban élőhal-szállítmányt vitt a magyarországi Körörszakálból a haifai haltenyésztő tavak számára. Az úton egy őr és egy kémikus szakmérnök kísérte, akinek felügyelete alatt telítették a tartályok vizét állandóan oxigénnel, ezenkívül egy haltenyésztési szakember Palesztinából, aki tízpercenként figyelte a halak hangulatát, hogyan érzik magukat a változó időben, klímában, hőmérsékletben. „Ennyi figyelemre van szüksége a halnak — magyarázta —, a hal érzékenyen reagál minden változásra. Jobban is törődnek vele, mint az emberrel. Én csak pár száz fontra vagyok biztosítva az úton, a halak pedig pár ezer fontra. Az ember nem kényeztetheti úgy magát, mint a hal a vízben...”

CADUTI PER LA PATRIA.

A triesti Ria Valdariva borbélyja nem helyez túlságos nagy súlyt arra, hogy az ismeretes borbély-percekig várakozók a legfrisebb lapokat kapják kézhez szórakozásul. Így került a kezembe itt a „L'Illustrazione Italiana” 1916 júniusi száma, amelyet véletlenül ott nyitottam ki, ahol két oldal ezt a címet viseli: „Caduti per la Patria”. Magyarul: „Akik elestek a hazáért”. Fénykép-sorozat ez, mely minden számban megismétlődött. Nézegettem a fiatal arcokat, alattuk az aláírásokat. Mingyárt az első sorban feltűnt *Eduardo Levy di Genova* és zárójelben 1893. És van itt nemcsak Levy, hanem Cohen és Israel is. És kinek jutott volna eszébe akkor kutatni, hogy a „Caduti per la Patria” között ki milyen fajhoz tartozott?

KÉT LONDONI AUTOBUSZ-KALAUZ

Két londoni autobusz-kalauzzal hozott össze legutóbb a Gondviselés. Érdemes feljegyezni, hogy ilyenek is vannak.

Az egyik a Viktória pályaudvarról hozott be késő éjjel a Great Russell street felé. Kérdésekre elmagyarázta a különböző vakító transzparenszeket, melyek mellett elhaladtunk. Majd a kölcsönösség elve alapján ő kezdett kikérdezni: „Budapestről jött? Ugy! Azt hiszem, ön zenész. Nem? De valami művész! Író? Igen? Ujságot ír csak, vagy könyveket is? Igen? Könyveket is! Nagyszerű! Szerencsém van!” És a kalauz kigombolja mellényét, kivesz belső zsebéből egy albumot és kedvesen mondja: „Kérem itt beírni a nevét. Autogramgyűjtő vagyok”.

A másik kalauzzal valahonnan a Briardale-Gardens és Fincheley Road tájékáról jöttem éjfélig tartó konferencia után. Kegyetlen köd és hóvihar volt. Felszálltam az autobuszra és csak ott vettem észre, hogy nincs aprópénzem. A kalauz nem tudott váltani. „Majd leszállok legközelebb és váltok”, mondom. A kalauz kedvesen felelt: „Ilyen hóban nem szállhat le uram, adok jegyet”. „De hogyan adom meg?” kérdem. „Nem oly nagy összeg” feleli és letép egy hárompennys jegyet és átnyújtja. Mert a társaság rovására nem akart gavallér lenni. „Majd bedobom az ön nevében *Keren-Kajemeth-perselybe*” mondtam búcsúzóul. A kalauz nem igen értette, hogy miről van szó. De az is lehet, hogy igen.

„LIFE-JACKETS”.

A Boulogneból Folkestonba, Franciaországból Angliába vivő hajón, amely a mindig viharos csatornát szeli át, látam a falhoz szegezett kis szekrényeket ezzel a felírással: LIFE JACKETS. *Életmellénynek* lehetne fordítani és *mentőmellényt* jelent, amelyet a képekkel is illusztrált módon kell felöltöni veszély esetén. A tenger zúg és háborg, a hajó jobbra-balra dől a viharban. De azért senki se nézi meg, mi is az a „Life Jacket” és hogyan kell felvenni, ha csakugyan szükség volna rá. Még a háborgó tengeren is úgy érzi mindenki, hogy őt nem érheti veszély. A „Life Jacket” valahogyan mindig *másra* van szabva és *mások* számára készül... Ez volt a zsidóság legnagyobb tragédiája ezen a világon, amely bizony mindig háborgott valahol...

Valóban nemcsak tragédiák, hanem furcsaságok köré is éljük. Vagy nem furcsaság-e, ha egy német orvos-egyesületben 1939-ben ilyen címen hirdet előadást dr. Bohnstadt bőrgyógyász: Salvarsan az emberiség jótévője. A Salvarsan, a zsidó Ehrlich felfedezése, azé a férfiúé, aki a modern német tudomány megállapítása szerint „alacsonyabbrendű fajtából” származik. Ehhez csak azt akarjuk hozzátenni, hogy Ehrlich nem áll egyedül. A Nobel-díjas tudósok névsorát kell csak végignézni, a tudomány ezen a legmagasabb vártáján kell a statisztikát számbavenni, hogy szembetűnjön mit adott az emberi fejlődésnek, a tudomány különböző ágainak az „alacsonyabbrendű, élősdifajta”.

*

Mint a hosszú és komplikált bajokban szenvedő nagybeteg ágya mellett az orvosprofesszorok újabb és újabb gyógymódokat ajánlanak, úgy a gazdasági szakértők Európa nagy betegsége, a zsidókérdés körül. Transferlehetőségeket, árucserét, nemzetközi kölcsönt ajánlanak és mint legújabbat, a hadi adósságoknak a zsidók javára történő folyósítását. Ez utóbbi terv a nagy hitelezőnek, Amerikának köszönhető. Eszerint azok az államok, amelyek még nem teljesítették fizetési kötelezettségeiket, évi törlesztésüknek egy részét saját pénzügyükben Amerikába utalják és ez az összeg arra szolgál, hogy a zsidóknak letelepítését előmozdítsa a világ azon tájain, ahol befogadják őket.

*

A Berlinben betiltott „Jüdische Rundschau” szerkesztője dr. Róbert Weltsch Palesztinában „Weltjüdische Rundschau” címen német lapot alapít, az egész világ németül beszélő zsidók számára. Érdekes ez a Palesztinában való újjászületés, keserves idők, keserves tanúságainak leszűrődése. És újra látjuk a reális Palesztina mögött, amelynek hegyei és síkságai, pusztaságai és tengerpartjai körül most Londonban tanácskoznak, amely alá van vetve a világpolitika komplikált erőváltozásainak, a másik Palesztinát, a tértől és időtől függetlenül szellemi centrumot, amely maga felé vonzza a szétszórt zsidóság minden erőit, hogy aztán újból kisugározza, szerteszórt azokat a világ minden tája felé.

Választékos tavaszi

szőrme-

ujdonságokat a legolcsóbban szerezheti be

LORÁNT

TELEFON: 127 — 513

szűcs- és szőrmeszalónjában

Budapest, VI. Mussolini-tér 3, I. 1.

Bundáit, szőrméit most javíttassa, jóval olcsóbb, mint őszei

הא לחמה עניה... „Ez a sanyarúság kenyere...”

ÍGY KEZDJÜK **PESZACH** SZENT ESTÉJÉN
A VISSZAEMLEKEZÉST A SZOMORÚ IDŐKRE...!

MENNYIRE FELVIDUL AZONBAN A
FELNÖTTEK ÉS GYERMEKEK KEDÉLYE,
MIDŐN AZ ÜNNEPI VACSORÁHOZ
ÉRVE, ELFOGYASZTJÁK A JÓ HÚSVÉTI
ÉTELEKET ÉS SÜTEMÉNYEKET, AMELYEK
MIND A KÖNNYEN EMÉSZTHETŐ

Ceres

KOSER SEL-PESZACH

MESTERSÉGES ÉTELZSÍRRAL KÉSZÜLNEK

Peres Peres Peres Peres Peres Peres Peres Peres Peres Peres Peres Peres Peres Peres

ZSIDÓ HUMOR

AZ „EVIANI KONFERENCIA” STB. A MATATÉBAN.

A palesztinai „MATATÉ” szatirikus színpad új műsorában rendkívül nagy sikert aratnak a különböző konferenciák persziflázsait. A legviharosabb tapsokat kapta az

eviani gyűlés paródiája. Az asztal körül ülnek a népek előkelő képviselői, mindegyik zokogva, a Síralkák hangján ismétli: „Bántják a zsidókat, elnyomják a zsidókat, kivándorlásra kényszerítik a zsidókat, szegény hontalan zsidók!” Aztán apró bádögödörket tesznek mindegyik elé, hogy abba hullassák könnyeiket, abba facsarják ki könnytől ázott zsebkendőiket. Valaki egy nagy gumi-krokodilt tesz az asztalra, hogy az is segítsen könnyeket hullatni. Végre jön egy menekült zsidó, aki kétségbeesetten letelepedési helyet keres. Mindegyik a szomszédhoz küldi, így

Művészi
kivitelű

siremlékek

Lőwy-nél Budán

II., Fő-utca 79. Telefon: 35-15-81
Fióközlet és telep III., Bécsi-ut

A régi zsidó temetővel szemben.
A trolleybusz indulási állomásától 2 percre

Megússzuk a nehéz időket, de akarni, törekedni kell! Nem szabad csüggedni, hanem mindig remélni, minden alkalmat megragadni, hogy az életkedvet, önbizalmat, reménységet megalapozzuk, erősítsük! Most ismét itt az alkalom! Április 4-én kezdődik az új 42. osztálysorsjáték húzása. Ezren és ezren lettek gazdagok egy sorsjegy által. Kisérleje meg! Közel 10 millió pengőt sorsolnak majd ki ebben a sorsjátékban állami felügyelet és ellenőrzés alatt. Nyerni csak annak lehet, kinek sorsjegye van!... Rendeléseket pontosan és *diszkréten* teljesítenek az összes hivatalos fő-
árusítók.

Töltse nálunk széderestjeit

Meghitt ünnepélyes hangulat

HOFFMANN orth. כשר étterem

Réray-u. 1. Telefon: 123-843

Boraim termelői árban

pecsenye, 14 % rizling, 14.5 %
édes rajnai rizling, csemege fe-
hér és vörös, tokaji, szilvórium
legolcsóbb napi áron, házhoz
szállítva.

Ebédet házhoz is szállítok

LOHR MARIA „Kronfusz“ vegytisztító és kélmefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85
Telefon: 13-02-37
14-43-02

kerül az asztal elejétől a végéig, míg végre kituszkolják a tanácsteremből. Aztán mindnyájan újból kezdik a könyvezést és a sirató éneket: „Zsidók, legyetek könyörületek, legyetek irgalmasak, ne törjétek össze szívünket...”

Ugyancsak frenetikus tapsok kísérik a londoni arab-zsidó kerekasztal-konferencia paródiáját, amelyet különböző operák áriáival adnak elő. „Sulchanizm Uszpiritizm”, „Asztalizmus és spiritizmus” a címe a jelenetnek, melynek szereplői egyrészt Weizmann egyedül, másrészt a különböző színezetű arabok képviselői. A „kerek asztal” varázslója a spiritiszta angol, aki hirtelen eltűnik. A résztvevők kérdésekkel fordulnak a misztikus asztalhoz, amely mindegyik félnek azt a választ kopogja ki, amelyet ő kíván. *A zsidónak is igent, az arabnak is igent.* Végre felborul az asztal és kibújik alóla a mozgató spiritiszta.

Kedves humor nyilatkozik meg a „gyönyörűségtől hízó nép” című jelenetben is. Egy fiatal férj holdogán jelenti feleségének, hogy eljárt már a német, osztrák, cseh-szlovák, stb. bevándorlók egyesületébe és bejelentette, hogy nála is elhelyezhetnek egy menekültet. Azután „átrendezik” egyetlen szobájukat, hogy a vendégnek is legyen helye, de egyre újból meg újból kell „átrendezni”. Mert közben sorba jönnek mindegyik egyesülettől a küldött jövevények vagy öten és egy hatodik, aki „régiből barátjához” jött és végül egy arab, aki Jaffából menekült a terror elől. Az ifjú pár mindegyiknek helyet csinál. „Elvégre Palesztinában vagyunk.”

A jelenetek közé hangulatos és humoros versek vannak beiktatva. „Bölcsődal” a mai helyzetnek megfelelően átalakítva: „Hunyd be szemed és hallgass, kicsiny gyermek, van még a világon lelkiismeret. De ne sírj, kicsiny gyermekem, ha a lelkiismeret is aludni akar...” „Illullulli, jó angol gyerekek lenni, brazilai gyerekek lenni” ez a refrén. Ezt a szomorú bölcsődalt azonban csakhamar felváltja a vidám és bizakodó ének, amelynek jókedve átvonul az egész műsoron.

A hallgatóság végigkacagja a jeleneteket, melyeknek szerzői: Groneman, Avichanan, Altermann, Davidovitz, Rost.

NORDAU ÉS LÁTOGATÓJA

Max Nordaut meglátogatta egy régi honfitársa és amikor kiment, kijelentette, hogy ő bizony csalódott Nordauban, azt hitte, hogy nagyszerű dolgokat fog tőle hallani.

— Mit tehet róla a hegedű — felelte Nordau, ha olyan ember elé kerül, aki nem hoz ki belőle hangot?

LEÁNY ÉS FIU

tavaszikabátok
16 éves korig nagy választékban

Székely Jenő cégnél
Petőfi Sándor-utca 9 és Váci-utca 7

HALÁLOZÁSOK.

Dr. Fodor Lajosné
Lakner Rózsika

Dr. Fodor Lajossal, a mindig segíteni kész, ideálokért élő emberrel együtt nagy baráti kör gyászolja feleségének, ideális élettársának korai elhunytát. Boldog, ritka harmonikus családi életet rombolt össze a sors a melegszívű, finom asszonynak, Fodor Lajosnének halálával, mélységes gyászba döntve férjét, anyját, két gyermekét és mindazokat, akik szerették. A Fodorék igazi zsidó és igazi cionista szellemtől áthatott hatvani családi otthona ritka sziget volt a mai idők viharos áramlásában. Együttérző fájdalommal nézzük ennek az értéknek pusztulását a mai szentélyromboló időkben — és úgy érezzük, a hagyományos vigasz, hogy: „az Úr vigasztaljon meg Benneteket Cion gyászolói között”, ebben az esetben eleven, véres életet és jelentőséget nyer.

Lőrincz Adolf vendéglős, Hategen elhunyt. Gyászolja családját és az a nagy baráti kör, mely az ő Dolfi barátját soha „el nem felejt”.
A családja s az a nagy baráti kör, mely az ő Dolfi barátját soha „el nem felejt”.

Kohn Sándor Satumaren január 4-én elhunyt. Nején, valamint Kati és Ági leánykáján kívül gyászolják öccse Kohn Emánuel, Sibiu és sógora Kaczér Ilés író, London.

Rainer Rezső nagykereskedő, Novi Sadon, 55 éves korában hirtelen elhunyt. Halála városszerte általános részvétet keltett.

HÁZASSÁG.

Güntzler József kereskedő (Ungvár) és *Abrahamovits Annus* (Bardejov) házasságot kötöttek.

ELJEGYZÉS.

Dr. Fegyveres Miksa állatorvos leányát, *Rózsikát* (Sarmas) eljegyezte *Schwartz József* (Cluj-Oradea).

ARI IBN ZAHAV ÚJ KÖNYVE:
A kátrányosok kalandjai
Héberből fordította: PATAI GUSZTÁV
Kapható a MULT ÉS JÖVŐ kiadóhivatalában
Ára 1.— pengő

Jól öltözött gyermekek szalonja
„CHEDWA”
GYERMEKRUHA SZALON
V., CSÁKY-U. 3. III. 17. LIFT

KRÓNKA ÉS SZEMLE

A második zsidótörvény tárgyalásával kapcsolatban több érdekes írás jelent meg zsidó részről, amelyek valóban objektív tényekre és adatokra támaszkodva, meggyőző erővel tárják fel a zsidók szerepét Magyarországon. Meg kell állapítanunk, hogy megvan az értelme ezeknek az írásoknak akkor is, ha egyelőre nem lehet remélni, hogy a helyzeten változtassanak. Van értelme ennek a szellemi demonstrációnak, ennek a seregszemplének a zsidóság teljesítményei felett. Van értelme annak a remekbe készült memorandumnak, amellyel a magyar izraelita vallásfelekezetek az országgyűlés két házához fordultak, akkor is, ha nem ez a jogi, szociológiai, morális és etikai érveket felsorakoztató, megrendítő folyamodás fogja megváltoztatni és megenyhíteni a második zsidótörvény rendelkezéseit. Ma ez az egyetlen amit tehetünk, a saját igazságunknak a hangoztatása. És hisszük, hogy ez a hang itt marad a levegőben, behatol a szívekbe és előbb vagy utóbb előkészíti azt az időt, amely rehabilitálja a magyar zsidóságot. Csak ereje és kitartása legyen a zsidóságnak, hite és bizalma ennek a jobb időnek a kivárásában!

* * *

Ítéldetek! Néhány kiragadott lap a magyar-zsidó életközösség könyvéből. Ha végiglapozzuk a dr. Vida Márton által szerkesztett, tetszetős könyvet, bizony elfelejtjük milyen tragikus alkalom szülte azt. Mintha valaki csak úgy kedvtelésből illatos rózsákat gyűjtene csokorba. Ime: ilyen verseket írtak, ilyen képeket festettek, ilyen szobrokat faragtak a zsidók! Így viselkedtek a szabadságharcban, így nyilatkozott róluk Görgey, így nyomorította őket magyarságukért Haynau, így adtak vért és életet a proletárdiktatúrát megdöntő ellenforradalomban, így és ezek vettek részt a szegedi kaszárnya elfoglalásában. Ítéldetek.

* * *

A Sós Endre szerkesztésében megjelenő brosurák is ugyanezt a célt szolgálják. A legújabb füzetben tudósok, államférfiak, közírók nyilatkozatait kapjuk. Milyen magas-szempontú, meggyőző és egyben megható megnyilatkozások. Keresztény államférfiak, tudósok, papok mondják, hogy a fajelmélet káros, hogy nem felel meg sem a magyar lelki sajátosságnak, sem az általános tudomány megállapításainak. A keresztény frontharcos szövetség „sem tud különbséget tenni felekezeti szempontból azok között, akik vérüket, egészségüket, egzisztenciájukat, életük legszebb éveit áldozták Szent István birodalmáért“.

* * *

Gyakran vagyunk hajlandók lebecsülni az elméleti megállapodások értékét a gyakorlati élet kialakulásában. A mai helyzet az ellenkezőt bizonyítja. Az árja fajelméletet a harmadik birodalom semmiképpen sem politikamentes tudósai állapították meg és eddig még nem vetették alá a

Fotokópiát

okmányairól (fehér alapon
azonnal elkészíti)

Neufeld Nándor
FÉNYKÉPÉSZMESTER

Budapest, VII., Nagyatádi Szabó-utca 37.
(volt Kertész-u.) Telefon: 131—524.
Amatőrmunkák kidolgozása

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

az ismert kiváló minőségben,
az idén is gyártunk.

A felügyeletet az egri főrabbi,
főtisztelendő

SCHREIBER SIMON

ur gyakorolja.

A husvéti áru gyártásának rituális felügyelete még sokkal szigorubb, mint az egész éven át gyártott áru amugy is nagyon szigorú felügyelete. E szigorú rituális felügyelet teljes erejű biztosíték arra, hogy az áru és így különösképpen a husvéti áru megbízhatóságához soha kétség nem férhet.

A husvéti árut

tehát a legvallásosabb emberek
is a legteljesebb bizalommal
fogyaszthatják.

FRANCK HENRIK FIAI R.-T.

Budapest 113.
Postafiók 5.

Telefon 2-688-45

tudomány tűzpróbájának. Mégis micsoda végzetes következményekkel járt nemcsak Németország, hanem más országok zsidói számára is. Ugyancsak teóriákkal és elméletekkel jönnek ma az angolok a Palesztina-ügyben. Mindenekelőtt, miután Palesztina amúgysem tudja megoldani a zsidó emigráció kérdését, szét kell választani a kettőt. És szakértők és filantrópok mérőeszközökkel és messzehordó látszóvekkal megindulnak a glóbuszon. Hol, merre lehet ezeket a szerencsétleneket letelepíteni? Ez a felfogás végzetessé válhat a Palesztina-építés szempontjából. Senki sem tagadja, hogy Palesztina nem tudja befogadni a zsidók millióit, de egy pillanatig sem szabad megszűnni a munkának, az igyekezetnek, az erők végső megfeszítésének: legalább a zsidók tízezreit mentsük át Erec Izraelbe. legalább ezeket mentsük meg a szónak valódi értelmében.

* * *

Itt önkéntelenül adódik a gondolat. Mégis van egy hely, ahol az elméletek kegyetlen következetességű uralma megtörik. Van egy hely, ahol föld és ég között a természetben folyik az élet, ahol termésről, tehenekről, aprómarháról, tyúkokról van szó és ezek a mindennapi élet apró gondjai, a megfeszített testi munka, az éjjel őrség — nappal munka fáradtsága nem hagy teret az elméleteknek. Erec Izrael ez a hely.

Adriatica

Tengerhajózási Rt.

hetenkénti járatai

Triesztből és Genovából

**Egyiptomba,
Palesztinába,
Rhodosba, Görög-
és Törökországba,**

hetenként kétszeri járatok

**Ragusába és a Dal-
mát tengerpartra.**

Felvilágosítás és prospektus kapható:

Adriatica Tengerhajózási Rt.

**Budapest, VII., Thököly-út 2, IV., Váci
ucca 4. és az összes utazási irodákban.**

Jeruzsalem északi részén új, nagy lakótelep van kialakulóban. A K. K. L. két év előtt más telepítési szövetségekkel karöltve 120 dimain földet váltott meg Bett-Hakerem és Recharja között. Jövő hónapban megkezdődik az utak és a házak építése. Ez az új negyed egyben összeköttetést létesít Jeruzsalem szétszórt zsidó külvárosai között. Munkások, iparosok és alkalmazottak számára 160 ház fog itt épülni. A K. K. L. kikötötte, hogy 20 házhelyet a posta, a vasút, a rendőrség zsidó tagjai kapjanak.

* * *

Hollandiában a rádióon keresztül akciót indítottak a K. K. L. és a K. H. érdekében. Dr. Herzberger, a cionista országos szövetség elnöke és I. E. Stokvis, a parlament tagja kitűnő beszédeket tartottak, hogy a zsidó lakosság minél szélesebb rétegeit belevonják a munkába. A rádió révén sikerült a nyilvánosság érdeklődését eddig nem tapasztalt mértékben felkelteni.

* * *

A megváltás zászlóját az a lengyel zsidó iskola kapja, amely a K. K. L. földmegváltó munkájában a legnagyobb mértékben kiveszi részét. Egy, a központi zsidó nevelési szervezetek kiküldötteiből alakult bizottság vizsgálta meg az 5698. évben Lengyelország zsidó iskoláiban teljesített K. K. L. munkát, a Galit-akcióban elért eredményeket, valamint a szünidői munkát. Ezek után a „megváltás zászlóját” erre az esztendőre a horochovi Tarbuth-iskola kapta. Hét további iskola diplomát kapott. A „megváltás zászlója” ézentúl a lengyel-zsidó tanulóifjúság életének állandó szimbólumai közé fog tartozni.

* * *

A hatalmas délamerikai államszövetség több, mint 20 országot foglal magába, amelyeknek összességében körülbelül félmillió zsidó él. Az északon fekvő mexikói államtól egészen a déli Tűzföldre találunk kis zsidó közösségeket, hitközségeket, a zsidó élet apró szigeteit. Ezeknek keretei részben Pizarro és Cortez idejére nyúlnak vissza, részben a múlt század 80-as éveinek nagy kivándorlási hulláma sodorta őket ide. A régi letelepedettekhez most az új, németországi menekültek csatlakoznak, akik már világosan észrevehető csoportokká tömörülnek.

A Dél- és Közép-Amerikában élő zsidó községek fejlődési folyamata a zsidóság történetének tragikus fejezete. Még kevésbé ismeretes, milyen szenvedéseken, küzdelmeken kellett átmenniük, míg általában letelepedhettek és milyen nehéz harcot folytatnak még ma is azért, hogy emberi, zsidó mivoltuknak megfelelő életet élhessenek. De mindamellett nagy az érdeklődés körükben a Palesztina-munka és a zsidó kultúra iránt.

A WIZO A GYERMEKEKÉRT. A Wizo vezetősége elhatározta, hogy az egész világon aláírásokat gyűjt egy kérvény alá, melyet az angol királynő, Roosevelt elnök és az angol és amerikai miniszterek feleségei elé terjesztenek, hogy tegyék lehetővé a hontalanná vált zsidó gyermekek elhelyezését Palesztinában.

Magyar királyi osztálysorsjáték

88.000 sorsjegy 44.000 nyeremény

Minden második sorsjegy nyer!

Legnagyobb nyeremény szerencsés esetben

7 0 0 . 0 0 0

Jutalom és nyeremények:

400.000	70.000	2×40.000
300.000	60.000	30.000
100.000	2×50.000	21×20.000

32-szer **10.000**, stb. pengő, összesen közel **10 millió pengő**, mely összeget **készpénzben** fizetik ki!

A húzások április 4-én kezdődnek !

Az I. osztályu sorsjegyek hivatalos ára:

Nyolcad	Negyed	Fél	Egész
3 1/2 pengő	7 pengő	14 pengő	28 pengő

**Sorsjegyek az összes főelárusítóknál,
kik feltétlen titoktartást biztosítanak**

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragó-mű-
vek sarkokrakára

Budapest, VII., Károly király-út 3/c

Dob u. sarok Szombat és Ünnepnep zárva Tel. 1-349-95

RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest V., Vadász-u. 11.

Hungária Hírlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel.

Országos Rabbikepző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Adriatica

Tengerhajózási Rt.

hetenkénti járatai

Triesztből és Genovából

**Egyiptomba,
Palesztinába,
Rhodosba, Görög-
és Törökországba,**

hetenként kétszeri járatok

**Ragusába és a Dal-
mát tengerpartra.**

Felvilágosítás és prospektus kapható:

Adriatica Tengerhajózási Rt.

**Budapest, VII., Thököly-út 2, IV., Váci
ucca 4. és az összes utazási irodákban.**

Jeruzsalem északi részén új, nagy lakótelep van kialakulóban. A K. K. L. két év előtt más telepítési szövetségekkel karöltve 120 dimain földet váltott meg Bett-Hakerem és Recharja között. Jövő hónapban megkezdődik az utak és a házak építése. Ez az új negyed egyben összeköttetést létesít Jeruzsalem szétszórt zsidó külvárosai között. Munkások, iparosok és alkalmazottak számára 160 ház fog itt épülni. A K. K. L. kikötötte, hogy 20 házhelyet a posta, a vasút, a rendőrség zsidó tagjai kapjanak.

* * *

Hollandiában a rádió keresztül akciót indítottak a K. K. L. és a K. H. érdekében. Dr. Herzberger, a cionista országos szövetség elnöke és I. E. Stokvis, a parlament tagja kitűnő beszédek tartottak, hogy a zsidó lakosság minél szélesebb rétegeit bevonják a munkába. A rádió révén sikerült a nyilvánosság érdeklődését eddig nem tapasztalt mértékben felkelteni.

* * *

A megváltás zászlóját az a lengyel zsidó iskola kapja, amely a K. K. L. földmegváltó munkájában a legnagyobb mértékben kiveszi részét. Egy, a központi zsidó nevelési szervezetek kiküldötteiből alakult bizottság vizsgálta meg az 5698. évben Lengyelország zsidó iskoláiban teljesített K. K. L. munkát, a Galit-akcióban elért eredményeket, valamint a szünidő munkát. Ezek után a „megváltás zászlóját” erre az esztendőre a horochovi Tarbuth-iskola kapta. Hét további iskola diplomát kapott. A „megváltás zászlója” ézentúl a lengyel-zsidó tanulóifjúság életének állandó szimbólumai közé fog tartozni.

* * *

A hatalmas délamerikai államszövetség több, mint 20 országot foglal magába, amelyeknek összességében körülbelül félmillió zsidó él. Az északon fekvő mexikói államtól egészen a déli Tűzföldre találunk kis zsidó közösségeket, hitközségeket, a zsidó élet apró szigeteit. Ezeknek keretei részben Pizarro és Cortez idejére nyúlnak vissza, részben a múlt század 80-as éveinek nagy kivándorlási hulláma sodorta őket ide. A régi letelepedettekhez most az új, németországi menekültek csatlakoznak, akik már világosan észrevehető csoportokká tömörülnek.

A Dél- és Közép-Amerikában élő zsidó községek fejlődési folyamata a zsidóság történetének tragikus fejezete. Még kevésbé ismeretes, milyen szenvedéseken, küzdelmeken kellett átmenniük, míg általában letelepedhettek és milyen nehéz harcot folytatnak még ma is azért, hogy emberi, zsidó mivoltuknak megfelelő életet élhessenek. De mindamellett nagy az érdeklődés körükben a Palesztina-munka és a zsidó kultúra iránt.

A WIZO A GYERMEKEKÉRT. A Wizo vezetősége elhatározta, hogy az egész világon aláírásokat gyűjt egy kérvény alá, melyet az angol királynő, Roosevelt elnök és az angol és amerikai miniszterek feleségei elé terjesztenek, hogy tegyék lehetővé a hontalanná vált zsidó gyermekek elhelyezését Palesztinában.

Magyar királyi osztálysorsjáték

88.000 sorsjegy

44.000 nyeremény

Minden második sorsjegy nyer!

Legnagyobb nyeremény szerencsés esetben

7 0 0 . 0 0 0

Jutalom és nyeremények:

400.000	70.000	2×40.000
300.000	60.000	30.000
100.000	2×50.000	21×20.000

32-szer **10.000**, stb. pengő, összesen közel **10 millió pengő**, mely összeget **készpénzben** fizetik ki!

A húzások április 4-én kezdődnek!

Az I. osztályu sorsjegyek hivatalos ára:

Nyolcad	Negyed	Fél	Egész
3½ pengő	7 pengő	14 pengő	28 pengő

**Sorsjegyek az összes főlárusítóknál,
kik feltétlen titoktartást biztosítanak**

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek sarkőraktára

Budapest, VII., Károly király-út 3/c

**Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 1-349-95
RENDKÍVÜLI OLCsó ÁRAK!**

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest V., Vadász-u. 11.

Hungária Hírlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára